

Az államtól az államig: a MOL mint nemzeti bajnok

ANTALÓCZY KATALIN – VINCE PÉTER

A MOL Magyarország legnagyobb vállalata. Mind nagysága, mind tevékenységi területe alkalmassá teszi arra, hogy nemzeti bajnok legyen. Ennek lehetőségét a privatizáció módja teremtette meg. Ezt a módot – a vállalat egyben tartását, tőzsdei bevezetését, szórt tulajdonosi szerkezetét – a cég menedzsmentje határozta meg. Ez részben egyezett a politikai érdekekkel, hiszen újraelosztást biztosító forrásra, állásra, háttérre minden kormánynak és pártnak szüksége van. A MOL nem csupán közreműködik az állami döntések végrehajtásában. Az államnak egyrészt szüksége volt a társaság közreműködésére egyes gazdasági, politikai, szociális céljainak megvalósításában, amiért azt cserébe megkülönböztetett bánásmódban részesítette. Másrészt a MOL hatékony érdekérvényesítő képességét bevetve lépett fel, ha számára előnytelen vagy az állam által nem preferált ügyben akart változást elérni. A társaság nemzeti bajnokként való kezelésének az uniós szabályok és döntések emeltek külső korlátot. A csak hazai hatáskörbe tartozó ügyekben a hatósági aktivitás egyik fő iránya a cég külföldi tulajdonosi ellenőrzés alá kerülésének a megakadályozása volt. Más esetekben a hatóságok lépései alkalmanként erősítették, máskor gyengítették a társaság nemzeti bajnok pozícióját. Így az érdekegyezések mellett ezek az ütközések is rányomták bélyegüket a kapcsolatokra.

Tárgyszavak: a nemzeti bajnokká válás szakaszai, vállalattörténet, vállalatirányítás, az állam és a társaság kapcsolatai, a tulajdonosi szerkezet változásai

JEL kódok: D 21, D23, L1, L2, L5

Once the state's, always the state's: MOL as a national champion

KATALIN ANTALÓCZY – PÉTER VINCE

MOL is Hungary's largest company. Both of its size and field of activity make it capable to be a national champion. The way of privatization made it possible for the company to become a national champion. This special way – e. g. saving the integrity of the company, introduction to the stock exchange, spread ownership structure - was led by the management. This policy could have been easily harmonized with political interests of each government and party which needed sources of redistribution, jobs and safe „background.” MOL does not simply take part in the implementation of the state's decisions but the company's cooperation is needed in realizing the economic, political and social considerations of the authorities. Therefore the company is provided with special preferential treatment. Besides, MOL can take advantage of its efficient bargaining power to secure the authorities' favorable decisions. The regulations and special decisions of the European Union limited MOL's position as a national champion. In cases belonging exclusively to national competence the main position of authorities was to prevent the emergence of foreign ownership control. In other cases, the authorities behaved differently: sometimes they contributed to the consolidation of the company's position, sometimes they weakened it with their decisions. The relationship of the company and the state is thus characterized not only by matching but conflicting interests too.

Keywords: stages of emergence of a national champion, corporate history, corporate management, relationship and interactions of the company and the state, changes of ownership structure

JEL: D 21, D23, L1, L2, L5

1. Bevezetés

Nemzeti bajnok-e MOL? Eddigi teljesítménye, piaci pozíciója, versenyképessége mennyiben köszönhető az állami szabályozásnak, a rejtett vagy nyílt támogatásoknak, és mennyiben a vállalat saját teljesítményének, illetve – az ágazatra való tekintettel – a cég sajátos helyzetének? Tanulmányunkban ezekre a kérdésekre kísérelünk meg választ adni.

Az elemzés egyik iránya a társaság történetének, a tulajdonosi szerkezet változásainak, a vállalatirányításának, a hazai és nemzetközi terjeszkedésnek a bemutatása. Ezek az ügyek átfogó módon határozták meg a cég pénzügyi és piaci helyzetét, növekedési esélyeit, amelyek elválaszthatatlanok voltak az államhoz fűződő kapcsolatoktól. A privatizáció módja – a gázszolgáltatókon kívüli vállalati vertikum egyben tartása, tőzsdei bevezetés, így szórt tulajdonosi szerkezet létrejötte – pedig megteremtette az alapját a nemzeti bajnokká válásnak. Mindezekben túlmenően foglalkozunk a MOL és intézményi környezete kapcsolatának néhány elemével is. Az egyik terület a földgázüzletágat érintő gázpiaci szabályozás változásai, amelyeknek a hatásai az állammal mint szabályozóval kialakított hosszú távú kapcsolatrendszerben érvényesültek. Bemutatunk emellett ennél jóval fókuszáltabb – állami támogatással, illetve a cég piaci tevékenységével, a versennyel kapcsolatos – ügyeket is, amelyek lezárása szintén a politikai döntéshozókkal, az állami intézményekkel, a hatóságokkal kialakított kapcsolatokba adnak betekintést.

2. Rövid kitekintés

A MOL Magyarország legnagyobb vállalata. 2010-ben mind a nettó árbevétel, mind a saját tőke, valamint az export, az üzemi eredmény és az adózás előtti eredmény szerint is az élen állt a Figyelő TOP 200-as listáján (*Figyelő TOP 200 2011*). A foglalkoztatottak számát tekintve pedig a második helyet szerezte meg – alig lemaradva a Magyar Posta Zrt. mögött. A MOL a rendszerváltás óta őrzi vezető helyét a hazai vállalatok között, elsőségét eddig még senkinek sem sikerült veszélyeztetnie.

A kőolajipari ágazat cégei globálisan is a legnagyobbak közé tartoznak. A Fortune 500 listáján¹ 2010-ben az első 10 vállalatból 6, az első 100 cég között 19 olajipari, energetikai vállalat szerepelt. Sorrendjük a következő volt.

A Global 500 rangsorában a közép- és kelet-európai régió két legnagyobb olajipari vállalata az OMV Group (Ausztria) és a PKN Orlen Group (Lengyelország). Előbbi a lista 312. helyén áll (30.891 M USD árbevétel és 1.219 M USD profit), utóbbi a 347. helyet foglalja el (27.703 M USD árbevétel és 786 M USD profit).

A MOL ugyanezen a listán a 469. helyen áll 20 799 M USD árbevétellel és 500 M USD profittal. Mindebből kitűnik, hogy a legnagyobb hazai vállalat nemzetközi összehasonlításban inkább kis-közepes cégnek számít. Árbevétele a legnagyobb vállalat árbevételének 5,5 százaléka, profitja pedig mindössze 2,5 százaléka.

Regionálisan már mérhető a nagysága, hiszen árbevétele az OMV Groupnak a 67, a PKN Groupnak pedig a 75 százaléka. A profit esetében az arány 41, illetve 63 százalék.

Az energia-, illetve olajipar mindenhol stratégiai ágazatnak számít. Jellemző, hogy a vállalatok „nemzeti bajnokok.”² Európában ilyen nemzeti bajnok volt a francia óriás, az Elf, illetve az olasz ENI.

¹ http://money.cnn.com/magazines/fortune/global500/2011/full_list/ (Letöltve: 2012. 01. 02.)

² Nemzeti bajnokként definiáljuk azt a nemzetközi, regionális, illetve globális piacokon is versenyképes vállalkozást, mely nemcsak a piaci magatartásával emelkedett ki, terjeszkedett, hanem ehhez a nemzetállam segítsége is hozzájárult.

1. táblázat A világ legnagyobb energia cégei, a 2010-es vállalatméret-adatok alapján (Global 500, Fortune)

Helyezés	Vállalat neve	Anyrország	Bevétel (M USD)	Profit (M USD)
2	Royal Dutch/ Shell	Hollandia/ Egyesült Királyság	378.152	20.127
3	Exxon	USA	354.674	30.460
4	BP	Egyesült Királyság	308.928	-3.719
5	Sinopec Group	Kína	273.422	7.629
6	China National Petroleum	Kína	240.192	14.367
10	Chevron	USA	196.337	19.024
11	Total	Franciaország	186.055	14.001
12	ConocoPhillips	USA	184.966	11.358
23	ENI	Olaszország	131.756	8.368
26	E.ON	Németország	125.064	7.752
34	Petrobras	Brazília	120.052	19.184
35	Gazprom	Oroszország	118.657	31.895
38	GDF Suez	Franciaország	111.888	6.114
67	Statoil	Norvégia	87.646	6.302
69	Lukoil	Oroszország	86.078	9.006
86	Petronas	Malayzia	76.876	17.479
94	Repsol	Spanyolország	70.456	6.216
98	Indian Oil	India	68.837	1.719
99	Marathon Oil	USA	68.413	2.568

Forrás: Saját szerkesztés http://money.cnn.com/magazines/fortune/global500/2011/full_list/ alapján (Letöltve: 2012.01.02.)

3. Vállalattörténet

3.1. A cég előtörténete

A magyar olajbányászat kezdete az 1920-as, 1930-as évekre nyúlik vissza, amikor az olajkutatás első eredményei jelentkeztek. Az 1891. évi VI. törvény szerint a föld mélyében rejlő kincsek a magyar állam tulajdonát képezik, de azok kutatása és kitermelése természetes vagy jogi személyekre is átruházható. Több sikertelen kísérlet után 1938-ban létrehozták az iparszerű kőolaj-kitermelésre a magyar-amerikai tulajdonban lévő MAORT-ot, amely amerikai részről a Standard Oil leányvállalataként működött. 1941-ben az amerikaiak elhagyták Magyarországot és a vállalatot is, így a cég állami tulajdonba került. Nem sokkal később a németek „szálltak” be a vállalatba és MANÁT néven működtették, majd 1945-ben a németek helyét átvette a szovjet katonai parancsnokság. 1946-ban megalakult a Magyar-Szovjet Nyersolaj Részvénytársaság (MASZOVOL), amely az Alföldön folytatta a kőolajkutatást. 1947-ben rövid időre visszatértek az amerikaiak és ismét működött a MAORT, a cég vezetői ellen indított koncepciós perben azonban 1948-ban a vállalat vezérigazgatóját Papp Simont halálra ítélték (az ítéletet később életfogytiglanra változtatták), s ezzel sikerült elérni az amerikai tulajdonos távozását. 1949-ben a vállalatot államosították, és 1952-ben egyesítették a MASZOLAJ-t és a MAORT-ot. A vállalat ebben a formában 1954-ig működött, ekkor a szovjet tulajdoni hányad visszakerült a magyar államhoz és a részvénytársaságból több önálló cég lett.

3.2. Szocialista tröszt, állami nagyvállalat

Az 1956 utáni általános centralizációs hullám a szénhidrogén-ipari ágazatot sem kerülte el. 1957-ben létrehozták a Kőolajipari Trösztöt, amelybe beolvasztották az Ásványolaj-forgalmi

Vállalatot (ÁFOR). A tröszt 1960-ban nevet változtatott és Országos Kőolaj- és Gázipari Tröszt lett. Az 1960-as években átvette a vidéki, addig tanácsi irányítás alatt működő városi gázgyártó és gázszolgáltató cégeket, valamint a répcelaki Szénsavtermelő Vállalatot.

Az OKGT az 1960-as évektől Magyarország legnagyobb vállalata lett, monopoljogokat élvezett a kőolaj- és földgáz kutatásban, – feltárásban, – szállításban, – feldolgozásban. Felelős volt a hazai üzemanyag – elosztásért és – kereskedelemért. Az OKGT cégei lefedték a teljes kőolajipari vertikumot, amely mellé széles körű ellátó infrastruktúra épült ki.

Az OKGT állam volt az államban. A hazai földgázmezők felfedezése és az 1973-as olajárrobbanás után Magyarország első számú stratégiai vállalatává nőtte ki magát. A legjobb alkupozícióban lévő nagyvállalat volt, amely mindent el tudott érni, mindent meg tudott kapni anélkül, hogy érdemi elszámolási kötelezettséget érvényesítettek volna vele szemben. Az OKGT hatalmas integrált céggé nőtte ki magát, a vállalat szinte teljes önellátásra rendezkedett be a hiánygazdaság körülményei között. Az integráltság, illetve az autarkia odáig terjedt, hogy még gépgyárakat is létesítettek a trösztön belül. Az államon belüli államiséget szimbolizálta a külön telefonrendszer, az egészségügyi rendszere; a cégnek saját iskolái voltak és egyetemi fakultásokat tartott fenn. Alkupozíciójából következően nagyra tudott nőni, és minél nagyobb volt, annál jobbak lettek az alkupozíciói. Ez azt is jelentette, hogy a külső környezet változását alig kellett érzékelnie, ráadásul tevékenységének jelentős része államközi szerződésekben került meghatározásra.

Az 1980-as évek második felében nyilvánvalóvá vált, hogy a pazarló vállalati szerkezet tarthatatlan (eddigre 29 vállalat volt a trösztön belül, hatalmas felhalmozott tartalékokkal készletekből, kapacitásokból és munkaerőből, a kutatások is sokszor párhuzamosan folytak, az átszervezések derült ki, hogy 58 laboratórium foglalkozott sokszor ugyanazzal a kutatással). Megkezdődött a tröszt átszervezése először azzal, hogy leválasztották input oldalon a gépgyártókat, output oldalon pedig a gázszolgáltatókat – ezek önállósultak és lazábban kapcsolódtak a trösztökhöz, mint korábban. 1989-ben több egység kivált és önálló társaságok alakultak. Ennek ellenére 1990-ben az OKGT Magyarország legnagyobb és legértékesebb – így legnagyobb alkuerővel rendelkező – vállalatoként várta az átalakulást és a privatizációt. Nyilvánvaló volt, hogy alkuereje akkora, amellyel a privatizáció módját is befolyásolni tudta.

3.3. A társasággá alakulás, a privatizáció – a nemzeti bajnokká válás megalapozása

1991. október 1-jén a még meglévő 23 OKGT vállalatból kilencel létrehozták a MOL Rt.-t az ÁVÜ irányítása mellett és annak főtulajdonosi szerepvállalásával. Az ÁVÜ határozata alapján az alaptőke 97,56 milliárd forintot tett ki, amihez 1,5 milliárd forintos tartalékra is kapcsolódott. Ez utóbbit az ÁVÜ nem sokkal később átértékelte 164,3 milliárd forintra, így a MOL Rt. induló vagyona 261,86 milliárd forint lett. A MOL Rt.-ben a főrészes az állam lett – az állam képviselte az állami vagyont és az állam döntött a privatizáció módjáról. Az átalakulással egyidejűleg a privatizációért felelős Állami Vagyonügynökség (ÁVÜ) átadta a MOL Rt. jegyzett tőkéjének 7 százalékát megtestesítő részvénycsomagot helyi önkormányzatok részére - a társaság kezelésében lévő belterületi földek fejében.

Az nem volt kérdéses, hogy a MOL privatizációjára szükség van. A „hogyan” és „mennyire” kérdéséről azonban hosszú évekig viták folytak a mindenkori kormány, a privatizációs szervezet és a vállalat menedzsmentje között.³ Az egymást követő kormányoknak esetenként egymástól gyökeresen eltérő stratégiáik voltak. Az 1990 tavaszán

³ Mihályi szerint az integrált holding koncepciót támogatta a vállalati menedzsment és a külföldi szakértők. (Közéjük tartozott Teleki Pál Amerikában élő, eredeti szakmája szerint geológus, aki már az 1980-as években jó kapcsolatokat épített ki a magyar olajipar vezetőivel, illetve személyes barátság fűzte Antall Józsefhez, így nem okozott meglepetést, hogy ő lett a MOL Rt. első igazgatósági elnöke). A holding megszüntetése, részenkénti privatizációja mellett foglalt állást azonban mindenki más. (Mihályi 2011, 6. o.)

hivatalba lépett *Antall-kormány* egyik fontos célkitűzése volt a hazai tőke erősítése, ezen belül a kisbefektetők preferálása. Így 1991-ben döntés született arról, hogy kárpótlási jegyek ellenében MOL részvényeket fognak értékesíteni. 1993-ban meghirdettek egy 1 milliárd forintos csomagot szavazati joggal nem rendelkező, 12 százalékot biztosító elsőbbségi részvényekre, de csak 30 milliót sikerül értékesíteni. 1994-ben megismételték a programot, ekkor 3,9 milliárd forint névértékű részvénycsomagot értékesítettek nyilvános forgalomba hozatal útján (2 kárpótlási jegyért 3 darab MOL részvényt adtak).

Az 1992-ben elfogadott Előprivatizációs törvény alapján külső befektetőknek kellett felajánlani a kisforgalmú helyeken lévő ÁFOR-kutakat. Ezzel 1992-ben a vállalat elveszítette kiskereskedelmi hálózatának több mint 20 százalékát.

Az 1994 tavaszán hivatalba lépett *Horn-kormány* privatizációs elképzelései eltértek az Antall-kormányétól, de a MOL-lal kapcsolatban továbbra is kettős lelkület jellemezte a döntéshozókat. Egyfelől magánosítani szerettek volna, de ugyanakkor nem akarták, hogy teljesen „idegen” kézbe kerüljön a legnagyobb nemzeti vállalat. A 90-es évek eleje óta leginkább az orosz befektetőktől félték, az ő elkerülésük volt az elsődleges szempont. „Ahogy ezt az ÁV Rt menedzsmentje már 1992-ben megfogalmazta: mindenképpen el kell kerülni, hogy a gázcső mindkét végén egy orosz energiaipari óriás álljon” (*Mihályi* 2011, 8. o.). A kormány azt sem szerette volna, hogy a MOL-menedzsment beleszóljon az országos nagypolitika ügyeibe.

Természetesen ezen időszak alatt a nagyon erős belső érdekcsoportok sem pihentek: nekik egyáltalán nem volt érdekük a többségi (szinte bizonyosan külföldi) stratégiai befektető, de a mindenkori kormánytól is függetlenek akartak lenni. A privatizációs tanácsadót (amely 1993-tól a francia Maison Lazard et Cie. francia cég volt) a MOL fizette, s így a tanácsadó elsősorban nem a tulajdonos, hanem a megbízó érdekeit követte (*Mihályi* 2011, 8. o.). A MOL-menedzsmentnek pedig az egyben tartott vertikumú vállalat tőzsdei privatizációja felelt meg. Ez részben egyezett a politikai érdekekkel is (ne kerüljön orosz kézbe a vállalat), és persze újraelosztást biztosító forrásra, állásra, ezt biztosító háttérre minden pártnak szüksége volt.

Az 1994 decemberében elfogadott döntés végül ezt az – elsősorban a menedzsment érdekét tükröző – megoldást választotta, miszerint a cég részvényeinek 30–35 százalékát stratégiai befektetőnek adják el. (Nyilvánvaló volt, hogy belföldinek túl drága, külföldinek nem elég ekkora tulajdoni hányad).

Így az 1995-ben elfogadott privatizációs törvény a MOL esetében a tartós állami tulajdoni hányadot 25 százalék + 1 szavazatban határozta meg. Az ÁVÜ és az ÁV Rt. összevonásával létrehozott Állami Privatizációs és Vagyonkezelő Rt. (ÁPV Rt.) jogosulttá vált a tartós állami tulajdoni hányad feletti rész tőkepiaci, vagyis tőzsdei értékesítésére. Ezzel mind a politikai pártok, mind a vállalat egyetértett, mindenki érdekeinek megfelelt a döntés. A tőzsdei bevezetés időpontját azonban a kormány szempontjai határozták meg. A francia tanácsadó 1997-et jelölte meg a tőzsdei bevezetés kívánatos évének (véleményük szerint addigra vált volna tőzsdeéretté a vállalat). Az első részvénycsomagot azonban a legrosszabb év, 1994 után hirdették meg, mert az államháztartásnak égetően szüksége volt a privatizációs bevételekre. Az értékesítésre rendelkezésre álló részvénymennyiséget az ÁPV Rt. három tranzakció keretében, 1995 novemberében és decemberében, 1997 májusában és 1998 márciusában ajánlotta fel megvételre nemzetközi pénzügyi befektetőknek, hazai magánszemélyeknek és intézményeknek, valamint a MOL Rt. munkavállalóinak és vezetőinek. Az első összetett részvényértékesítés előkészítéseként 1995 októberében kibocsátottak egy különleges jogokat biztosító szavazatelsőbbségi részvényt, amelyet az ÁPV Rt. lejegyzett. Ez az úgynevezett aranyrészvény egyes, az állam stratégiai érdekeit érintő kérdésekben vétőjogot, illetve többlet szavazati jogot biztosít a magyar állam képviselőjének. Az 1995. novemberi értékesítés után a MOL-részvényeket, illetve az őket megtestesítő letéti

igazolásokot bevezették a Budapesti és a Luxemburgi Értéktőzsdére, továbbá megkezdődött kereskedésük a londoni SEAQ és a New York-i Portal tőzsdén kívüli rendszerekben.

2. táblázat A MOL tulajdonosi szerkezetének változása a privatizáció során (százalék)

Tulajdonosok	1994. VI. 30. **	1994. XII. 31.	1995. XII. 31.	1996. XII. 31.	1997. XII. 31.	1998. XII. 31.
ÁPV Rt (állam)	94,67	88,2	58,71	58,71	36,2	25,0
Külföldi befektetők	–	–	28,90	31,53	45,1	51,2
Munkavállalók és vezetők*	–	–	4,91	4,1	3,7	4,6
Hazai magánszemélyek, intézmények	1,02	5,0*	4,90	4,16	13,0	17,6
Önkormányzatok	4,31	6,8	1,73	3,4	1,1	0,7
MOL Rt	–	–	0,85	1,1	0,9	0,9

Jelmagyarázat: *A jelentés nem különböztette meg a munkavállalókat és vezetőket.

**A kárpótlási jegyért való értékesítést követően.

Forrás: Vállalati jelentések

A MOL-ban játszott állami szerepvállalás ekkor néhány évre nyugvópontra jutott. Az állami tulajdon sorsa 2003-ban, a Medgyessy-kormány idején került ismét napirendre, és újra elsősorban költségvetési okok miatt.

3. táblázat A MOL tulajdonosi szerkezetének változása 2002 és 2006 között (százalék)

Tulajdonosok	2002. XII. 31.	2003. XII. 31.	2004. XII. 31.	2005. XII. 31.	2006. XII. 31.
ÁPV Rt	25,0	22,7	11,8	11,7	0,0
OMV	10,0	9,1	10,0	10,0	10,0
Külföldi befektetők	42,4	36,4	56,0	58,2	58,6
Magyar magán és intézményi befektetők	5,1	8,8	4,2	6,4	7,7
BNP Paribas	–	–	–	6,9	8,2
Magnolia Finance	–	–	–	0,0	5,5
Slovbena. Slovintegra	–	9,8	8,0	–	–
MOL saját részvény	5,2	4,0	4,9	6,8	10,0
Letétkezelők	12,2	9,1	5,1	–	–
Nem regisztrált	0,1	0,1	0,0	–	–

Forrás: MOL éves jelentés 2002–2006

2003 júniusában kormányhatározat született arról, hogy az ÁPV Rt. a tőkepiaci helyzetnek megfelelően értékesítse a tulajdonában levő 24 600 001 MOL-részvényt. Az Állami Privatizációs és Vagyonkezelő Részvénytársaság 2004. február 17-én összesen 11 316 000 darab, a Mol Rt. "A" sorozatú törzsrészvényeinek 10,5 százalékát képező részvényt adott el nemzetközi és magyar intézményi befektetőknek gyorsított eljárásban.

A 2004. március 3-ig tartó háromnapos periódus alatt az ÁPV Rt. további 492 000 darab "A" sorozatú törzsrészvényt adott el hazai kisbefektetőknek, ami a MOL jegyzett tőkéjének 0,4 százalékát tette ki. Ezeknek a tranzakcióknak az eredményeként az ÁPV Rt. az "A" sorozatú törzsrészvények 13 százalékát és az egy darab "B" sorozatú elsőbbségi jogokat biztosító részvényt birtokolta, vagyis a MOL jegyzett tőkéjének összesen 11,8 százalékát.

A MOL 2005. december 1-jén vételi jogról szóló szerződést írt alá az ÁPV Zrt.-vel. A megállapodás alapján a vállalat az ÁPV Zrt. tulajdonában lévő 10 898 525 darab "A" sorozatú MOL-részvény, azaz a cég jegyzett tőkéjének 10 százaléka megvásárlására jogosult két opciós időszak alatt, 2005. december 10-e és 30-a, illetve 2006. május 1-je és október 27-e között. A MOL 2006. május 29-én opciós joggal élve tőzsdei tranzakción 10 898 525 darab

"A" sorozatú MOL-törzsrészcéget vásárolt az ÁPV Zrt.-től. Az ügylet 2006. május 30-i tőzsdei elszámolása után az ÁPV Zrt. befolyása 11,74 százalékról 1,74 százalékra csökkent.

2006. december 31-ig az ÁPV Zrt. nyilvános értékesítéssel eladta a MOL Rt.-ben lévő 1,74 százalékos részesedését is. Így 2006 végére az ÁPV Zrt.-nek már csak egy darab "A" sorozatú törzsrészcége és egy darab "B" sorozatú szavazatszámhátsósági részcége maradt a társaságban.

3.4. Kinn is vagyok, benn is vagyok – majd az állam ismét tulajdonosá válik

2006 végére tehát az állam tulajdoni hányada 0 százalékra csökkent, úgy, hogy az aranyrészcége kötelező eltörlését is kimondták, amelyet a 2007 tavaszi közgyűlésen kellett megvalósítani. Ugyanekkor azonban a MOL menedzsmentje és tulajdonosai 1 darab „B” sorozatú ezer forint névértékű ún. szavazatszámhátsósági részcéget adtak a magyar államnak, amely akár 75 százalékos tulajdonosi döntés ellenében is vétőjogot biztosított néhány alapvető kérdésben. (Például megakadályozhatták a tulajdonosonkénti 10 százalékos szavazati jog eltörlését.) Ezzel felvásárlási célpontra válhatott a hazai olajtársaság.

3.4.1. Intermezzo 1: Az OMV felvásárlási kísérlete, a lex MOL

A MOL tulajdonosi szerkezete gyakran módosult a privatizáció megindítása óta. A privatizáció lezárulta után is folytatódtak a tulajdonosi szerkezetet jelentős mértékben átalakító tranzakciók. Ez utóbbiak közül egy olyan ügyletet emelünk ki, amelyre a törvényhozás adott választ. A törvényalkotás kiindulópontja a társaság megvédése volt egy ellenséges felvásárlástól, majd az elfogadott törvény megerősítette a MOL nemzetibajnok-státuszát.

Az ellenséges felvásárlások éles konfliktushelyzeteket idéznek elő, hiszen azt a felvásárló a célvállalat vezetése ellenében kívánja megvalósítani. 2007-ben a MOL-t érintő ellenséges felvásárlás szándéka sokféle konfliktust idézett elő, és az ügy az érdeklődés középpontjába is került. Ezt a típusú felvásárlási kísérletet éppen a MOL Nyrt. tulajdonosi szerkezete tette lehetővé, hiszen tőzsdére bevezetett, viszonylag elaprózott tulajdonosi struktúrájú volt a vállalat. Nemcsak a hazai és nemzetközi üzleti világban szerepelt az ügy a napirenden, de Ausztria és Magyarország politikusai is állást foglaltak ezzel kapcsolatban, továbbá az Európai Bizottság (EB) szakhatóságai elé is kerültek a tranzakciónak a versennyel és a szabályozással összefüggő kérdései. Az osztrák olajipari OMV ugyanis 2007 nyarán 20,2 százalékosra emelte tulajdonhányadát és nyilvánosságra hozta azt a részcégeárfolyamatot, amelyen vételi ajánlatot szándékozott tenni a többi részcegesnek az irányításhoz szükséges befolyás megszerzése érdekében. Az osztrák olajvállalat arra hivatkozott, hogy a felvásárlással a hatékonyság és a közös regionális erő növekszik.

A MOL vezetése ellenségesnek minősítette és elutasította az OMV felvásárlási szándékát és a részcegeseknek is ezt javasolta. Az OMV formális nyilvános ajánlattétele ezek után elmaradt, mivel a felvásárlási fenyegetés a MOL és a magyar törvényhozás ellenakcióit indította el. Ezek pedig alaposan megváltoztatták az ügylet megvalósításának piaci és szabályozási feltételeit, lehetőségeit, gyakorlatilag ellehetetlenítették az OMV szándékának a keresztülvitelét. A MOL úgy védekezett, hogy a piacon a saját részcégeit megvásárolta és baráti cégekkel megállapodott arról, hogy ezeket kölcsön-, illetve eladja nekik. A cég kormányzati segítséget is kért, valamint azonnal a saját részcégeportfólió növelésébe kezdett, továbbá „barátságos” befektetőket keresett két stratégiai szövetség kötésével is, illetve folytatta a hazai és a külföldi terjeszkedést. A saját részcégeportfólió növelése érdekében – akkori sajtóhírek szerint – mintegy 500 milliárd forintért vásárolt részcégeket, amelynek eredményeként közel 44 százalék felett gyakorolt kontrollt. Mivel a 10 százalék feletti saját pakett birtoklását a törvény tiltotta, így a MOL a 10 százalék feletti

tulajdonhányadát kölcsönadta az OTP-nek és a Magyar Fejlesztési Bank leányvállalatának (MFB Invest Zrt), illetve visszavásárlási opcióval értékesítette a BNP Paribas-nak. A cseh állami villamos ipari nagyvállalattal, a CEZ-zel 50–50 százalékos részvételű vegyes vállalatot alapított gáztüzelésű erőművek kelet-európai építésére. „A stratégiai szövetség megerősítése érdekében a CEZ 7 százalékos tulajdoni részesedést vásárolt a MOL-ban.” (*Éves jelentés* 2007, 5. o.). Az OOC nevű ománi állami olajtársaságnak pedig „...az együttműködés keretében 8 százalékos tulajdonrészt értékesítettünk ..., míg társaságunk részesedést szerez nemzetközi eszközökben valamint készpénzt kap” (u.o.). E tranzakciók következtében egy külső befektető számára az irányítás megszerzésének az esélye nagyon valószínűtlenné vált.

Az ellenséges felvásárlások elhárítására a veszélyeztetett vállalatok a nyolcvanas évek óta – amerikai kezdeményezések nyomán – világszerte változatos eszköztárat alakítottak ki. Ilyen eszköz alkalmazásával a MOL esetében is találkozni lehetett, mégpedig a cég alapszabályába foglalt korlátozással. Eszerint egy befektető tíz százaléknál nem rendelkezhet több szavazattal, bármilyen nagy legyen is részesedése.

A két vállalat közti küzdelem más, jogi-szabályozási terepekre is áttért. Az első ezek sorában a magyar országgyűlés által 2007. szeptemberében elfogadott, az ún. lex MOL-ként emlegetett törvény volt (2007. évi CXVI. törvény). A törvény nem kizárólag a MOL esetére vonatkozott, hanem valamennyi stratégiai jelentőségű cég nyilvános felvásárlása elé emelt akadályokat. De az világos volt, hogy a törvény meghozatalának a célja ennek a felvásárlási ügyletnek a megakadályozása volt, mivel a MOL volt az egyetlen nyilvánosan jegyzett, ezért ellenséges felvásárlási fenyegetésnek kitett társaság a stratégiai jelentőségűnek minősített cégek között.

A törvény a nyilvános vételi ajánlattétel elé egy sor akadályt emelt. Kiemelendők ezek közül azok, amelyek egy későbbi uniós eljárás nyomán kikerültek a törvényből. A törvény egyik eleme a vevőt az elé a követelmény elé állította, hogy ajánlatot csak olyan üzleti tervvel kiegészítve tehet, amelyet saját vezető testülete jóváhagyott. Ennek a jóváhagyásnak a beszerzése időigényes, és nem zárja ki érzékeny információk kiszivárgásának a lehetőségét, ami felverheti a részvényárfolyamot. Egy másik szabály szerint a MEH delegál egy szavazati jog nélküli tagot az igazgatóságba és a felügyelő bizottságba, amely megoldás a megszűnt aranyrészvény funkcióját töltené be részlegesen. További vevőelhárító elem volt a törvénynek az a rendelkezése, amely szerint megszűnne az ún. áttörési szabály alkalmazása.⁴ A törvény megszüntette a megvásárolható saját tőke mennyiségét is, amely addig 10 százalékot érhetett el. (E kibővített lehetőséggel élt is a MOL). Végül az igazgatósági tagok visszahívásának szabályai is szigorúbbak lettek.

A MOL ellenlépéseire válaszul az OMV egyrészt magyar bírósághoz, másrészt az Európai Unióhoz fordult. A magyar bíróság előtt megtámadta a MOL felvásárláselhárító akcióinak a jogszerűségét. Emellett az Európai Bizottságtól annak előzetes megállapítását kérte, hogy a tervezett felvásárlásnak nem lesz számottevő versenykorlátozó hatása a régió olajtermék-piacára, ezért az EU versenyhatósága nem emel majd akadályt megvalósítása elé. (A tervezett ügylet megvalósítását ugyanis – annak nagy mérete miatt – nem a magyar, hanem az európai versenyhatóság vizsgálhatta és engedélyezhette.) Az előzetes vizsgálatot az tette szükségessé, hogy a MOL szerint az új, megnövekedett cégnek túlzott, versenykorlátozásra alkalmas mértékű kőolaj-feldolgozó kapacitásai lennének a régióban, ezért nem lehet számítani arra, hogy az Európai Bizottság változatlan formában engedélyezné a felvásárlást (*Összefonódások...2008*).

---

⁴ Az új szabályozás megszüntetett egy befektetőkkel szemben korábban alkalmazott előírást. A korábbiak szerint a 75 százalékos tulajdoni hányad elérése után a befektető már részesedésének megfelelő súllyal vehet részt a szavazásban. E szint alatt részesedésétől függetlenül egy szinten korlátozva van a tulajdonos súlya a szavazásban. Az új törvény ennek a limitnek az alkalmazhatóságát kiterjesztette a 75 százalékos részesedés fölé is. Így értelmetlenné válik egy új nagy tulajdonos belépése, hiszen nem lenne módja befolyásának érvényesítésére.

Az Európai Bizottság emellett egy másik vizsgálatot (kötelezettségvizsgáló eljárást) is elindított, aminek eredményeképpen megállapította, hogy a lex MOL stratégiai vállalatok felvásárlását megnehezítő egyes rendelkezései sértik az uniós jogot, mégpedig a tőke szabad mozgásának és a letelepedés szabadságának az elvét. A jogsértést megvalósító rendelkezések közé tartozott például az is, hogy ajánlatot csak a felvásárló vezető testülete által jóváhagyott üzleti tervvel együtt lehet tenni, továbbá a MEH képviselőinek a beültetése a stratégiai jelentőségű cégek vezető testületeibe. Az Európai Bizottság által megállapított jogsértések kiküszöbölésére 2008. őszén az országgyűlés lényeges pontokon módosította a törvény egyes, nyilvános ajánlattételt korlátozó rendelkezéseit.

De még a törvénymódosítást megelőzően – 2008. augusztusában – az OMV feladta felvásárlási szándékát, amellyel megelőzte az Európai Bizottság – számára várhatóan kedvezőtlen – döntését az összefonódásról. Az Európai Bizottság – a kiszivárgott információk szerint – versenyjogi kifogásokat emelt volna, és olyan kötelezettségvállaláshoz kötötte volna az ügylet jóváhagyását (a MOL valamelyik kőolaj-finomítójának eladásához), amelynek teljesítése már nem állt az OMV érdekében (*European Commission* 2008). A MOL ellenséges felvásárlásának a veszélye ezzel elhárult.

A MOL felvásárlását elhárító, védelmét testre szabó törvény egyaránt élvezte a kormány és az ellenzék támogatását, és a 2006–2010-es parlamenti ciklusban ritkán fordult elő akkora többség, amekkorával ezt megszavazták. A társaság adott formában, tulajdonosi szerkezetben, nemzeti bajnokként való megőrzésére így teljes egyetértésben került sor.

3.4.2. Intermezzo 2: Az oroszok már a spájzban vannak: a Szurgutnyeftyegáz-ügy

Oroszország (korábban a Szovjetunió), illetve az orosz olaj- és gázipari nagyvállalatok mindig is fontos szerepet játszottak a MOL életében, már csak azért is, mert Oroszország volt a cég fő beszerzési forrása. Sok a régi, személyes kapcsolat, a viszony azonban ellentmondásos. Egyfelől mindig is küzdtek egy stratégiai, többségi orosz tulajdonszerzés ellen. Ugyanakkor a *Kommersant* orosz üzleti lap emlékeztetett arra, hogy 2006-ban orosz vállalatoknál keresett védelmet a MOL az OMV-vel szemben.⁵ A Gazpromhoz kötődő Rahimkulov család 2007 végén például 5 százalék körüli tulajdoni hányaddal rendelkezett a MOL-ban. Az OMV tulajdonszerzésének pillanatában is azonnal felmerült az orosz szál – több vonatkozásban is. Egyfelől az osztrák cég vezetése azzal indokolta a részvényvásárlást, hogy az OMV és a MOL együtt már elég erős lehet a Gazprom felvásárlási szándékával szemben.⁶ Másfelől elemzők arra figyelmeztettek, hogy az ügylettel éppen még kívánatosabbá válik az OMV a Gazprom számára, amely valóban ugrásra készen áll, hogy felvásárolja az osztrák olajvállalatot – és ennek az osztrák állam mint az OMV fő részvényese részéről tulajdonképpen nem is lenne akadálya. Wilhelm Molterer osztrák pénzügyminiszter ugyanis azt nyilatkozta a *News* című osztrák lapnak, hogy az üzlet elképzelhető, amennyiben „a növekedés és foglalkoztatás biztosítását szolgálja.”⁷

Amikor az OMV alulmaradt a MOL-ért folytatott küzdelemben mind a magyar céggel, mind a magyar állammal, mind az EU-val szemben, akkor szinte kézenfekvő volt, hogy legalább jó üzletet akart csinálni – és ezt egy olyan üzleti partnerrel lehetett megvalósítani, amely már régóta áhítozott a magyar vállalatra. Az OMV 1,4 milliárd euróért az orosz kőolaj- és földgázipari konszernnek, a Szurgutnyeftyegáznak adta el MOL részvényeit (az akkori

⁵ <http://www.origo.hu/archivum/20090331-oroszorszag-is-foglalkozik-a-moluggyel.html> (Letöltve: 2012. február 11.).

⁶ OMV stockt ihre Beteiligung an MOL auf: Um eine Milliarde Euro auf 18,6 Prozent. <http://www.news.at/articles/0726/30/176723/omvbeteiligung-mol-um-milliarde-euro.html>. (Letöltve: 2012. február 12.).

⁷ http://privatbankar.hu/migracio/gazprom-keze_kerulnek_a_mol-papiro-186614 (Letöltve: 2012. február 12.).

részvényárfolyam közel kétszereséért),⁸ és az orosz társaság így 21,2 százalékos részesedést szerzett a MOL-ban.

Bár az oroszok megjelenésére régóta számítani lehetett, a Szurgutnyeftygáz vásárlóként való megjelenése mégis meglepetést okozott. Ki is ez az orosz vállalat? A Szurgutnyeftygáz nem transzparens, tisztázatlan tulajdonosi szerkezetű vállalat (tulajdonosi szerkezetét utoljára 2003-ban hozta nyilvánosságra), de a hírek arról szóltak, hogy az orosz állam erősen érdekelt a cégben. (Sokan egyenesen Putyinhoz közeli cégek tartják, hiszen vezetőjét Vlagyimir Bogdanovot jó személyes kapcsolatok fűzik Vlagyimir Putyinhoz. A Wikileaks kiszivárogtatásai később meg is megerősítették ezt az értesülést).

Stratégiai szempontból egyfelől jó lehet a MOL-nak a kapcsolat, hiszen a Szurgutnyeftygáz ugyanazokon a szibériai mezőkön aktív, ahol a MOL. Rossz lehet ugyanakkor az ekkor már folyó INA-ügylet miatt, hiszen Horvátországban nagyon nem akarnak orosz tulajdont.

Mi lehetett a célja az orosz vállalatnak a MOL részvények megvásárlásával? Egy orosz szakértő szerint a Szurgutnyeftygáznak finomító kapacitásokra van szüksége, hiszen évi 61,8 millió tonna kőolajat hoz a felszínre, a finomítójában viszont csak 22 millió tonnát tud feldolgozni. A MOL felvásárlás tehát fontos lépés a vertikális integrációt célul kitűző stratégiában.⁹ Ugyanakkor folyamatosan jelentek meg a magyar és a nemzetközi sajtóban hírek, álhírek rémhírek: pénzmosás áll az ügylet mögött, tovább akarják adni a részvényeket más állami kötődésű orosz cég(ek)nek.

A MOL – nem véletlenül – első reagálásában a Szurgutnyeftygázt pénzügyi befektetőnek tekintette. Nagyon gyorsan megszületett azonban a második reagálás is, amelyben Hernádi Zsolt elnök-vezérigazgató ellenséges szándékúnak minősítette a felvásárlást, ezzel már előrevetítve a konfliktusokat. Bár továbbra is érvényes, hogy senki sem szerezhet 10 százaléknál magasabb szavazati jogot – az OMV-esethez hasonlóan most is azonnal két – kormányzati és vállalati – szinten indult a védekezés.

Azonnali vizsgálatot indított a PSZÁF. Bekérették az orosz nagykövetet a Külügyminisztériumba azzal a kérdéssel, hogy miért nem jelezték előre a felvásárlási szándékot. Ugyancsak bekérették az osztrák Külügyminisztérium főtitkárát is. A részvénykönyvbe való bejegyzéshez (amely a tulajdonosi jogok gyakorlásához kell) a Magyar Energetikai Hivatal jóváhagyása szükséges. A Hivatal több mint egy évig (!) vizsgálódott, majd arra való hivatkozással, hogy a Szurgut nem nyújtotta be a kért dokumentumokat, elutasította a kérelmet. Így az orosz cég nem tudott résztvenni egyetlen közgyűlésen sem.

A MOL saját védekezése is azonnal megkezdődött: 2009. április 8-án 4.965.582 darab részvényt adott kölcsön az MFB Invest Zrt-nek nyilvánvalóan azzal a céllal, hogy növelje a saját részvényvásárlását. (A szabályok szerint nem birtokolhat 21 százaléknál többet, de ha kölcsön ad valakinek a sajátjából, akkor tovább növelheti a részesedését.) 2009. április 16-án részvénycserét bonyolítanak le az OTP-vel, ennek keretében a MOL több mint 5 millió részvényt ad kölcsön az OTP-nek viszontvásárlási joggal (ugyanekkor az OTP 24 millió törzsrészvényt ad át a MOL-nak, amelyre visszavásárlási jogot kap.) A rendes évi közgyűlés előtt a MOL azzal is előállt, hogy megköveteli a nominális tulajdonosoktól a tényleges tulajdonosi szerkezet nyilvánosságra hozását.

A 2009. tavaszi közgyűlésen újabb intézkedéseket szavaztak meg az ún. „lopakodó felvásárlásokkal” szemben. Az igazgatóságot nehezebben lehet visszahívni (a részvényesek 75 százalékanak kell jóváhagynia és egy közgyűlésen csak egy tagot lehet visszahívni. Általános szabállyá tették, hogy egy részvényesnek bármekkora a tulajdoni hányada csak 10

⁸ <http://www.origo.hu/gazdasag/hirek/20110525-a-szerdai-orosz-napilapok-a-molreszvenyek-eladasarol.html>, (Letöltve: 2012. február 11.)

⁹ <http://www.origo.hu/archivum/20090331-oroszorszag-is-foglalkozik-a-moluggyel.html> (Letöltve: 2012. február 11.) és <http://www.origo.hu/archivum/20090330-kiszallt-az-omv-a-molbol.html> (Letöltve: 2012. február 11.)

százaléknyi szavazati joga lehet. (Korábban a magyar államra, vagy a nevében tulajdonosi jogokat gyakorló szervre ez a kitétel nem vonatkozott.) Kiterjesztették továbbá a szavazatelsőbbbségi részvényhez kapcsolódó vétőjogot az igazgatóság, a felügyelő bizottság, a könyvvizsgáló megválasztására, visszahívására, az adózott eredményről szóló döntésre, továbbá az alapszabály megváltoztatására.

Az intézkedések hatására folyamatos volt a feszültség a magyar és az orosz kormány, illetve a két vállalat között is. A Szurgutnyeftyegáz 2009. júniusában, majd 2010 nyarán újra beperelte a MOL-t amiatt, hogy nem jegyezték be a részvénykönyvbe. Az orosz vállalat mindkét pert elveszítette.

A Szurgutnyeftyegáz tehát tulajdonosi jogait nem tudta gyakorolni, stratégiai célok nem tudott követni – egyetlen lehetősége ugyanaz lett, mint az OMV-é volt: nyereséggel kiszállni a MOL-ból. Már 2009 őszétől folyamatosan röppentek fel hírek arról, hogy milyen feltételekkel szállna ki a Szurgut a MOL-ból (például az INA-ban lévő tulajdoni hányad átadásáért).¹⁰

A konfliktus megoldása a 2010. tavaszi kormányváltás után kezdett körvonalazódni. A második Orbán-kormány célul tűzte ki a nemzeti tulajdon erősítését. „Magyarország elkötelezett a nemzeti érdekek határozott érvényesítése mellett minden stratégiai jelentőségű területen. E tekintetben a kormány kulcsfontosságú területnek tekinti az energiaszektort – és a jogi lehetőségek határáig erősíteni akarja az állam szerepét.” Ezt a közleményt akkor adta ki a Nemzeti Fejlesztési Minisztérium, amikor 2010. szeptember elején megjelent az első hír arról, hogy a magyar kormány tárgyalásokat kezdett a MOL részvények visszavásárlásáról. A tárca a következő hónapokban többször is cáfolta, hogy tárgyalásokat folytatna a visszavásárlásról, hiszen, mint fogalmaztak, bár fontos kérdés a részvények visszavásárlása, de nem sürgős. Végül 2011. május 24-én maga a miniszterelnök jelentette be, hogy „Magyarország visszaszerezte Oroszországtól a MOL részvénycsomagot.”¹¹ A vételi ár 1,88 milliárd euró volt, vagyis a Szurgutnyeftyegáz 480 millió eurót keresett az üzleten.¹² A kormány és a vállalatvezetés közötti teljes összhangot mutatja, hogy a cég elnök-vezérigazgatója, Hernádi Zsolt azt nyilatkozta, hogy a MOL minden tulajdonosának megnyugtató megállapodás született, fontos bizonytalansági tényező szűnt meg, továbbá gratulált Fellegi Tamásnak a vásárláshoz.

Az ügyletet 2011 szeptemberében a magyar parlament is jóváhagyta, s ekkor az állam ismét a MOL részvények közel negyedének birtokosává vált. (A Szurgutnyeftyegáz részvényei mellett a magánnyugdíjpénztárak portfóliójából az államosításuk miatt átkerült részvényekkel együtt 23,8 százalék lett az állami részarány.)

A bevásárlással a magyar állam lett a MOL-ban a legnagyobb tulajdonos, így elvileg megnőhet a kormány befolyása a legnagyobb hazai vállalatra. A MOL-ban való állami tulajdonszerzésnek ugyanis van a nemzeti tulajdon erősítésén túlmutató lehetséges értelmezése is: az olajipari cég domináns pozíciója olyan mértékű lett a 2000-es évek első évtizedének végére, amely már lefordítható túlzott mértékű politikai befolyásra is. És mint láttuk, ezt már az 1990-es évek elején is el akarták kerülni a kormányok. A nemzeti bajnok az állam fejére nőtt. Az állami befolyás erősítéséhez azonban újra módosítani kellene az alapszabályt (akár a közgyűlésnek, akár törvényben), hiszen a Szurgut bevásárlása után a közgyűlés úgy határozott, hogy 10 százalékban maximálják az egyes tulajdonosok (többek között az állam) szavazati arányát. Ugyanakkor az állam birtokában van egy darab „B” sorozatú névre szóló ezer forint névértékű részvény, amely meghatározott szavazatelsőbbbségi

¹⁰ <http://www.origo.hu/archivum/20091022-handelsblatt-kivonulna-a-molbol-a-szurgut-az-inaert-cserebe.html> (Letöltve: 2012. február 12.).

¹¹ <http://www.origo.hu/gazdasag/hirek/20110524-mol-szurgut-ugy-bejelentesre-keszul-fellegi-tamas-fejlesztesi-miniszter.html> (letöltve: 2012. február 12.).

¹² <http://www.origo.hu/gazdasag/hirek/20110525-a-szerdai-orosz-napilapok-a-molreszvenyek-eladasarol.html> (Letöltve: 2012. február 11.).

jogokat biztosít. Bizonyos ügyekben a kormánynak vétőjoga van, de egymagában nem tud változtatásokat kikényszeríteni.

4. táblázat A MOL tulajdonosi szerkezetének változása 2008 és 2011 között (százalék)

Tulajdonosok	2007. XII.31.	2008. XII. 31.	2009. XII. 31.	2010. XII. 31.	2011. IX. 30.
Magyar állam (MNV Zrt)	–	–	–	–	23,8
Külföldi befektetők	31,7	24,1	25,7	26,1	25,0
Szurgutnyeftyegeáz	–	na	21,2	21,2	0
Bayerische Hypo- und Vereinsbank	na	16,3	na	–	–
Société Generale	na	4,4	na	–	–
OMV	20,2	0,7	na	–	–
BNP Paribas	8,3	7,3	na	–	–
CEZ	na	7,3	7,3	7,3	7,3
OmanOil	na	7,0	7,0	7,0	7,0
OTP Bank	9,2	8,5	6,4	6,2	6,2
Magnolia Finance Ltd	5,5	5,7	5,7	5,7	5,7
ING Bank N.V.	–	na	5,0	5,0	5,0
Crescent Petroleum	–	na	3,0	3,0	3,0
Dana Gas PJSC	–	na	3,0	3,0	3,0
UniCredit Bank AG	–	–	–	na	2,8
MFB Invest Zrt	10,0	–	–	1,2	0,0
Hazai intézményi és magánbefektetők	6,8	10,3	8,4	7,1	5,5
MOL saját részvény	8,3	8,4	7,1	7,1	5,5

Forrás: Éves, negyedéves jelentések

5. táblázat A részvényarány és a szavazati arány eltérése (2011. III. negyedév)

Részvényesek	Részvény- arány (százalék)	Szavazati arány (százalék)*
Magyar állam	23,8	10,0
CEZ	7,3	8,8
OmanOil	7,0	8,4
OTP Bank	6,2	7,4
Magnolia Finance	5,7	6,8
ING Bank	5,0	6,0
Crescent Petroleum	3,0	3,6
Dana Gas	3,0	3,6
UniCredit	2,8	3,4
Hazai befektetők	4,0	4,8
Külföldi befektetők	26,7	32,0

Jelmagyarázat:*Ha minden részvényes szavaz.

Forrás: MOL első negyedéves vezetői jelentése, és [origo] saját számítása:
<http://www.origo.hu/gazdasag/hirek/20110708-a-kormany-mozgastere-heradi-zsolt-mol-elnok-vezerigazgato-esetleges-elmozditasara.html>

4. Vállalatirányítási szerkezet – kormányzati kapcsolatok

A MOL a kontinentális Európában jellemző, szervezeti megoldásokra épülő társaságirányítási rendszert követi. Ez a modell az angolszász modellhez képest bonyolultabb, a tulajdonosok szerepe – elvileg – fontosabb a társaságirányításban, a piaci értékítélet gyengébb, a menedzsment feletti kontrollt a meghatározó tulajdonos gyakorolja. A társaságirányítás duális, igazgató tanácsból és felügyelő bizottságból áll.

A magyar törvények értelmében az igazgatóság (IT) feladata a társaság vezetése. A MOL alapszabálya szerint az igazgatóság számos ügyben kizárólagos döntési hatáskörrel rendelkezik (szervezeti és működési szabályzat, középtávú, éves, stratégiai tervek elfogadása, hitelfelvétel, akvizíciók, beruházások). Formailag tehát minden adott ahhoz, hogy az igazgatóság valóban a tulajdonosok érdekeit képviselhesse.

A felügyelő bizottság (FB) törvény szerinti feladata a társaság működésének felügyelete abból a szempontból, hogy az megfelel-e az érvényes törvényeknek és a társaság saját szervezeti dokumentumainak, alapszabályzatának. Felügyeli az igazgatóság munkáját is, javaslatait véleményeznie kell éppen úgy, mint a közgyűlés elé terjesztett összes fontos dokumentumot.

2005 végéig egyértelműen az állam volt a legerősebb tulajdonos a MOL-ban. 2006 nyaratól azonban valóban erősen szórttá vált a tulajdonosi szerkezet. Ebben a tulajdonosi szerkezetben tett egyre nagyobb szerepre szert egyfelől az OMV, majd a Szurgutnyeftyegáz, másfelől maga a MOL. Az OMV felvásárlási kísérletének kudarca – és a Szurgutnyeftyegáz blokkolása – után az ismét szórt tulajdonosi szerkezetben a legnagyobb tulajdonosok mind „barátinak” számítottak. Végül 2011 ősztől újra az állam lett a legnagyobb tulajdonos.

Az alábbiakban azt nézzük meg, hogyan tükröződött a tulajdonosi szerkezet változása az igazgatóság és a felügyelő bizottság tagságának változásában. 1998-ig¹³, vagyis az állami tulajdoni hányad 25 százalékra csökkenéséig az államot megtestesítő kormányzat a mindenkor maga alá rendelt privatizációs intézményen keresztül gyakorolta a tulajdonosi jogokat. Joggyakorlatát nem a hosszú távú vagyongyarapítási érdekeltség, hanem az aktuális politikai érdekek szabályozták. Ez nagyfokú bizonytalanságot vitt a társaság működésébe, ugyanakkor redukálta a menedzsment felelősségét. A többi igazgatósági tag pedig csak formálisan képviselt egy-egy befektetői csoportot (hazai kisbefektetők, külföldi befektetők), hiszen a tulajdonosok szórtak, együttes akarathatározásra képtelenek. A FB munkája formális volt, ami kitűnt az éves közgyűléseken közreadott jelentésekből, amelyek sűrítetten megismételték az IT, vagy az ügyvezető igazgató által készített jelentést.

A MOL igazgató tanácsának és felügyelő bizottságának összetételéből, illetve annak változásából megfigyelhető a mindenkori kormányzati érdekek kifejeződése.

Az 1991-ben kinevezett igazgatóság elnöke külföldről hazatért arisztokrata származású szakember volt (gróf Teleki Pál). Igazgatósági tag lett továbbá még két másik, szintén külföldről hazatelepült személy. Az egykori OKGT-ből az igazgatóságba emeltek is mind olyanok voltak, akik nem álltak messze az MDF-kormánytól. Arra azonban megpróbálták ügyelni, hogy olyan szimpatizánsai is legyenek a cég irányításában, akik értenek a szakmához. Ilyen szempontból a 9 fős igazgatóságból 5 fő egykor OKGT-s volt. Az Antall-kormány idején nem voltak nagy változások, de azok irányát a szakmai vonal erősítése jellemezte. (Az első év után például gróf Teleki Pált egy régi OKGT-s, elismert szakember Suba József váltotta fel).

Az 1994-es kormányváltás után átszervezték az egész igazgatóságot és felügyelő bizottságot. Az új ügyvezető igazgató régi OKGT-s vezető lett, aki a megelőző négy évben „politikai üldözöttnek” tartva magát elhagyta a céget. A kétszeri csere (1994 vége, 1995 eleje) után felállt vezérkar egyértelműen tükrözte az új szocialista-liberális kormánykoalíció érdekeit. Az igazgatóságon belül megugrott azok száma, akiknek nem volt közükhöz a kőolaj- és földgázszakmához. Szabó Györgyöt az MSZP ipari minisztere, Pál László váltotta az igazgatóság élén. A szakmai szempontok helyett a személyes kapcsolatok kerültek előtérbe egészen 1997-ig, akkor bekerült az igazgatóságba két fő a menedzsmentből.

---

¹³ Ebben a részben az adatok forrása: MOL éves jelentései, a megállapítások, értékelések az 1998-ban végzett vizsgálat eredményeit tükrözik (*Pénzügykutató Rt* 1998).

Az 1998-ban¹⁴ hatalomra került első Orbán-kormány az 1999-es közgyűlésen lecserélte szinte az egész igazgatóságot és a teljes felügyelőbizottságot. Az igazgatóság elnöke Csák János, a Fideszhez közelálló üzletember lett. Ekkor került az igazgatóságba Hernádi Zsolt, a Magyar Takarékszövetkezeti Bank vezérigazgatója, ugyancsak Fidesz közeli szakember. Az ÁPV Rt képviseletében Macher Ákos lett tag, bevásztották továbbá Czirják László amerikai állampolgár bankszakembert, Iain Peterson angol állampolgárságú olajipari szakembert, Horváth Gábor jogászt, Méhes Sándort a Budalakk Konzorcium gazdasági tanácsadóját, valamint Szitó János régi OKGT-s szakembert, ekkor a Mol Földgáz-kereskedelmi Üzletágának vezetőjét. Az igazgatóság tagja maradt Mándoki Zoltán (ő 1995-től tag, régi OKGT-s, 1995-től a vállalat vezérigazgatója), valamint Dobák Miklós és Baranyai Gábor, mindketten a külföldi intézményi befektetőket képviselték 1996 óta.

A felügyelőbizottság elnöke Lukács János, a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem oktatója, számviteli szakember lett. Taggá választották továbbá Lámfalussy Sándor világhírű bankszakembert, Simor Andrászt, aki ekkor a Budapesti Értéktőzsde Tőzsdetanácsának az elnöke volt, valamint Hartmann Péter vegyész mérnököt, aki 1998-ig a MOL PB- és Gáztermék-kereskedelmi Üzletág tervezésgazdálkodási vezetője volt. Tag maradt a még 1994-ben megválasztott két munkavállalói képviselő.

Az igazgatóság nem maradt változatlan a Fidesz egész négy éves kormányzati ciklusa alatt, 2000-ben jelentős módosítások történtek. A kormány Csák Jánost elmozdította az igazgatóság éléről, aki távozott az igazgatóságból is. Helyére Hernádi Zsolt került, aki a következő évben a MOL elnök-vezérigazgatója lett. 2000-ben került be az igazgatóságba Csányi Sándor az OTP Bank elnök-vezérigazgatója is (bár a nyilvános tulajdonosi szerkezetben ekkor még nyoma sincs az OTP-nek). Taggá válik továbbá Michel-Marc Delcommune, aki 1999-től a MOL pénzügyi vezérigazgató-helyettesi posztját töltötte be. A FB-ba egy új tag került – Kovács Ferenc jogász –, aki többek között az MFB igazgatóságának is tagja 1999-től, tehát feltehető, hogy közel állt a kormányhoz.

2002-ben a kormányváltás újabb változásokat eredményezett mind az igazgatóságban, mind a felügyelő bizottságban. Érdekes ugyanakkor, hogy néhány kulcsszereplőt a helyén hagytak. Ezek közé tartozik Hernádi Zsolt, aki megőrizte az igazgatóságban elnöki posztját (illetve az operatív vezetésben elnök-vezérigazgatói pozícióját). Ugyancsak az igazgatóság tagja maradt Csányi Sándor, Mosonyi György (aki Hernádihoz hasonlóan megőrizte operatív posztját), Horváth Gábor, Iain Peterson, Michel-Marc Delcommune és Dobák Miklós a nemzetközi intézményi befektetők képviseletében. Kikerült viszont az 1996 óta ugyancsak a külföldi intézményi befektetőket képviselő Baranyai Gábor (és a vállalati éves jelentés nem jelöl meg helyette bekerült új embert). Az ÁPV Rt képviseletében Macher Ákost Kamarás Miklós váltotta fel, és bekerült az igazgatóságba 3 fő, akik egyértelműen kormány közeli személynek számítottak (Akar László, Kemenes Ernő és Simóka Kálmánné). A felügyelő bizottságba új elnököt választottak Kupa Mihály személyében, aki amellet, hogy elismert szakember, az Antall-kormány pénzügyminisztere volt (tehát nem tekinthetjük a szocialista-szabaddemokrata kormány emberének). A korábbi elnök Lukács János a FB tagja maradt. A régiek közül tag maradt továbbá Lámfalussy Sándor és Kudela József munkavállalói küldött. Új emberként került a FB-ba Bognár Piroska (Vegyész Szakszervezet), Slavomir Hatina (Slovnaft), Oláh Lajos (ÁPV Rt) és John I. Charody, aki 1953 és 1956 között a Kőolajkutató és Feltáró Vállalat Geofizikai Intézetében dolgozott, majd Ausztráliában olajipari, illetve bányászati cégeknél dolgozott. 1990 után pedig Ausztrália Budapestre akkreditált, a régió külkereskedelmi kapcsolataiért felelős kereskedelmi minisztere lett. Az igazgatóság változatlan összetétellel működött 2006 tavaszáig, vagyis a következő választásokig. A FB-ban két változás történt: 2004-ben a felügyelő bizottság tagja lett Chikán Attila az első Orbán-

---

¹⁴ Adatok forrása: *MOL éves jelentések*.

kormány első gazdasági minisztere (Lukács Jánost váltotta), 2005-ben pedig Oláh Lajos helyett Vásárhelyi István került be az ÁPV Rt képviselőjébe. Összességében tehát úgy tűnik, hogy a lényegi, a szakmai vezetés szinte változatlan maradt, sőt bekerültek kifejezetten a „másik oldalhoz” kapcsolható emberek. A szocialista-liberális kormány néhány hozzá közelálló embernek inkább pénzkereseti lehetőséget biztosított, szakmai szerepük nem lehetett (Simókáné a Temetkezési Intézet vezérigazgatója volt, valamint Kemenes Ernőnek, Akar Lászlónak sem volt soha köze az olajiparhoz. Másik oldalról: olyan sok mindent el sem tudtak intézni a MOL-nak).

A választások után újra szocialista-szabaddemokrata kormány alakult, amely 2007-ben alig változtatott a vezető testületek összetételén. Az igazgatóságból kikerült Simóka Kálmánné, s a helyére egy, a szakmához sokkal közelebb álló tag, Molnár József pénzügyi vezérigazgató-helyettes került. A FB-ban kicserélődött két munkavállalói képviselő (Bognár Piroskát és Kudela Józsefet Benedek Lajos és Juhász Attila váltották). 2008-ban egy fővel bővült az igazgatóság létszáma, s a tulajdonosi szerkezet változását tükrözve bekerült az OmanOil vezérigazgató helyettese Mulham Al Jarf. A FB változatlan összetételű maradt. 2008-ban és 2009-ben az igazgatóság változatlan összetételben működött, a FB-ban is egyetlen változás történt 2009-ben, amelynek során az egyik munkavállalói képviselőt cserélték le.

2010-ben a második Orbán-kormány megalakulása után az igazgatóság összetétele a várakozásoknak megfelelően változott (nem is kellett ahhoz nagyon bennfentesnek lenni, hogy akár név szerint megmondja valaki: kik fognak az új igazgatóságból ki-, illetve bekerülni). Kikerült Akar László és Kamarás Miklós – bekerült Járai Zsigmond és Parragh László. További változást jelentett, hogy a „baráti tulajdonos” CEZ elnök-vezérigazgatója bekerült, míg Michel-Marc Delcommune kikerült az igazgatóságból. A FB-ban mindössze egyetlen változás történt: Vásárhelyi Istvánt Töröcskei István váltotta. Vagyis a 2010-es választások után – bár az államnak egyetlen százaléknyi tulajdoni hányada sem volt a MOL-ban – az új kormányhoz „közel álló” emblemikus arcok azonnal a legnagyobb vállalat vezető testületeibe kerültek.

A 2011-es tavaszi közgyűlés előtt már lehetett tudni, hogy visszatér az állam mint legnagyobb tulajdonos. Ennek minden bizonnyal szerepe volt az ekkor bekövetkező személyi változásokban. 2011. április 30-án lemondott vezérigazgatói posztjáról és igazgatósági tagságáról Mosonyi György. A MOL új vezérigazgatója Molnár József korábbi pénzügyi vezérigazgató-helyettes lett. Ugyancsak lemondott posztjáról Kupa Mihály, a FB elnöke. Ezt a posztot foglalta el Mosonyi, aki természetesen a FB-nak is tagja lett. Az igazgatóságban Mosonyi György helyére Világi Oszkárt választották, aki a Slovnaft vezérigazgatója. A FB-ba bekerült egy új munkavállalói képviselő, Puskás Sándor.

Így 2012 elején a két vezető testület összetétele a következő volt:

Igazgatóság: Hernádi Zsolt (elnök), Csányi Sándor, Mulham Al-Jarf, Dobák Miklós, Horváth Gábor, Járai Zsigmond, Molnár József, Parragh László, Iain Peterson, Martin Roman, Világi Oszkár.

Felügyelő Bizottság: Mosonyi György (elnök), Chikán Attila, John I. Charody, Slavomir Hatina, Juhász Attila, Kohán József, Lámfalussy Sándor, Puskás Sándor, Töröcskei István.

5. A MOL hazai és nemzetközi terjeszkedése

Az 1990-es évek utolsó harmadában Közép- és Kelet-Európa olaj- illetve petrokémiai ágazatában erőteljes nemzetközi konszolidációs folyamat indult. A résztvevő vállalatok a regionális vezető szerepért, piaci pozícióik megerősítéséért, illetve új piaci szegmensek megszerzéséért harcoltak. Az ekkor kezdődött verseny kimenetele minden bizonnyal meghatározta a következő évekre a cégek helyzetét.

A régió olajipari szereplői a következő vállalatok voltak a MOL mellett: az osztrák OMV, a lengyel PKN Orlen, a szlovák Slovnaft, a horvát INA, a cseh Unipetrol, a román Petrom és a szerb Beopetrol. A cégek az 1990-es évek közepén még mind többségi állami tulajdonban voltak, de a privatizáció az esetek nagy részében elkezdődött, vagy tervezték. A magánosítási szándékok már önmagukban is lehetőséget adtak a regionális pozíciók erősítésére.

A cégek számára az is nyilvánvaló volt, hogy a felvásárlás elleni egyik jó védekezési mód, ha maguk fognak akvizíciókba. A terjeszkedés, a növekedés erősíti a nemzeti bajnok pozíciót is.

A terjeszkedés irányainak, az ezt befolyásoló tényezők áttekintéséhez, megértéséhez nem árt ismerni a petrokémiai, vegyipari vertikum felépítését, amelyet a 6. táblázat mutat be – benne az 1990-es évek magyar szereplőivel, technikai egymásra épülésükkel.

6. táblázat A hazai petrokémiai ipar felépítése

Finomítás	Krakkolás	Polimerizálás
KŐOLAJ ⇒	OLEFINEK ⇒	POLIMEREK
Motor hajtóanyag Kenőanyag Vegyipari benzin Gázolaj	<i>Etilén</i> Propilén, Benzol	<i>PVC</i> Polisztirol
MOL	TVK	BorsodChem
Olajipar	Vegyipar	
PETROLKÉMIA	POLIMERKÉMIA	

Forrás: saját szerkesztés

A közép- és kelet-európai régió petrokémiai ipara földrajzi helyzetének, illetve a korábbi évtizedek iparfejlesztésének eredményeként, különösen az alapanyag-ellátásban rendkívül szorosan kötődött Oroszországhoz, illetve az orosz nyersanyagforrásokhoz. Energetikailag Magyarország is függő helyzetben van, kőolaj és földgázszükségletének meghatározó hányadát Oroszországból szerzi be – a hálózat kiinduló vállalatai tehát az orosz olaj- és gázipari vállalatok. Az egyedüli alapanyag beszerző és feldolgozó a MOL.

A MOL finomítás révén különböző hajtóanyagokat, motorolajokat, gázolajat, vegyipari benzint állít elő. Termékeinek mintegy 15 százalékát alapanyagként a TVK veszi meg továbbfeldolgozásra. A két vállalatot vezeték köti össze, a vegyipari alapanyagok szállítása ezen keresztül bonyolódik le. Ellentétes irányú anyagáramlás is történik, a MOL a TVK melléktermékeinek – hidrogén és pirobenzin – nagyjából 70 százalékát vásárolja vissza. A MOL és a TVK között tehát egy igen erős vertikális integráció valósul meg. A TVK által előállított etilén, propilén egy részét a vállalat dolgozza fel, másik részét továbbszállítják a BorsodChemhez.

Ez a termelési hálózat 1999 nyaráig tulajdonosi összefonódás nélkül működött. Mindhárom vállalat függetlensége megőrzésére törekedett, valamennyi menedzsment önálló, ambíciózus terjeszkedésre épülő stratégiát követett. E stratégiák azonban nem elzárt térben működtek, hanem olyan nemzetközi körülmények között, amelyekben általánossá váltak az élesedő verseny hatására az egyesülések, a felvásárlások, a stratégiai szövetségek, s Közép- és Kelet-Európában számos cég a regionális multi szerepére tört.

1999 júniusában elkezdődtek a tulajdonosi szerkezetváltozások a hazai petrokémiai iparban azzal, hogy az amerikai Croesus és Templeton pénzügyi befektetői csoportok

össességében 35 százalék körüli részesedést vásároltak a TVK-ban. Céljuk – saját közlésük szerint – a rövidtávú, minél nagyobb pénzügyi nyereség elérése volt. Leváltották a menedzsmenetet és megkezdték a műanyag-feldolgozó tevékenység leépítését.

Ebben az időben – és ettől nyilvánvalóan nem függetlenül – állította a MOL stratégiája középpontjába az intenzív, a hazai és külföldi helyszíneken való terjeszkedést vertikálisan és horizontálisan is. Ennek első lépéseként közel 20 százalékos tulajdonrészt vásárolt a TVK-ban – elsősorban azzal a szándékkal, hogy új piacokhoz és új technológiákhoz jusson, s teret nyerjen a petrokémiai iparágban. (Konkurenciái, például a Slovnaft ekkor már ezzel rendelkeztek.) A tulajdonosváltásokkal nem csak a TVK, de a MOL is új fejlődési pályára került. Folytatva az 1999-ben megfogalmazott stratégiát, 2000 novemberében – Közép-Európa első határokön átívelő olajipari akvizíciója keretében – megvásárolta a szlovák olajvállalat, a Slovnaft 36,2 százalékos tulajdoni hányadát. 2002 novemberében a magyar olajvállalat megszerezte a Slovnaft többségi tulajdonát (67,8 százalék) úgy, hogy a Slovnaft két legnagyobb szlovák tulajdonosától a Slovintegra és a Slovvena (SISB) cégektől megvásárolt egy 31,6 százalékos részvénycsomagot. A tranzakció keretében ugyanakkor a SISB 9,99 százalékban a MOL tulajdonosává vált. Végül 2003-ban tulajdonosi részesedését 98,4 százalékra növelte. Ugyanebben az évben a MOL 25 százalék plusz egy szavazat részesedést vásárolt a horvát INA olajvállalatban (amellyel a tárgyalások még 1999-ben, a Slovnaft-ügylet előtt megkezdődtek). Ezzel a magyar vállalat jelentős szereplővé vált nemcsak a régióban, de a balti-adriai folyosó mentén is. Ugyancsak 2003-ban vegyes vállalatot alapított az orosz Jukosszal a nyugat-szibériai Zapadno-Malobalik kőolajmező közös fejlesztésére és kitermelésére.

A MOL 2002–2003-ban integrálta a TVK-t és a Slovnaftot, saját elképzelései szerint átstrukturálta mindkét vállalatot, s összehangolta működésüket, fejlesztéseiket. Mindkét vállalatnál jelentős beruházási programot indított.¹⁵ 2008-ban 47 százalékra növelte részesedését az INA-ban, majd 2009-ben itt is jelentős beruházási programot indított. Ezekkel a lépésekkel összességében Közép- és Kelet-Európában létrejött egy, a MOL által integrált olajipari, petrokémiai vállalatihálózat. A MOL stabil és némileg ugyan korlátozott, de regionális szereplővé vált.

6. Szemelvények a MOL-nak az államhoz fűződő kapcsolataiból

A következő elemzés a MOL és intézményi környezete kapcsolatának néhány elemével foglalkozik. Az egymással látszólag össze nem függő eseteket az köti össze, hogy mindegyikük a magyar gazdaság legnagyobb vállalatát érintették. A célunk az volt, hogy néhány kiragadott példa segítségével lehessen képet alkotni az állam és a cég sokoldalú viszonyának egyes elemeiről.

6.1. Szerepváltozások a földgázszektorban

MOL Nyrt. nemzetibajnok-státuszát két körülmény alapozza meg. A cég egyrészt a legnagyobb árbevételű hazai vállalat, másrészt a gazdaság stratégiai fontosságú területein működik, amelyek között is kiemelkedő fontossága van a kőolaj- és földgázszektornak. A következőkben a MOL Nyrt. nemzetibajnok-státuszának az energiaszektorra épülő pillérével, ezen belül is a hazai földgázellátásban elfoglalt meghatározó pozíciójával foglalkozunk.

A társaságnak 1991-es megalakulása óta mindvégig domináns volt a földgázpiaci helyzete. Az időközben bekövetkezett változások azzal álltak kapcsolatban, hogy tevékenysége a gázszektor mekkora részét fogta át. Jelenlegi üzletágai ugyanis már nem fedik le a földgázellátás teljes vertikumát, de tevékenységi körébe tartozó területeken továbbra is a

---

¹⁵ Az INA-felvásárlás részletei terjedelmi korlátok miatt nem fértek bele tanulmányunkba.

piac legnagyobb – meghatározó súlyú vagy kizárólagos – szereplője. A cég földgázpiaci tevékenységi szerkezete az alapítás utáni másfél évtizedben több lépésben formálódott ki. A következő, időrendet követő áttekintésben ennek legfontosabb állomásait mutatjuk be.

6.1.1. Modellváltások a földgázellátásban

A hazai földgázellátás szervezeti, szabályozási és felügyeleti, valamint tulajdonosi viszonyai a kilencvenes évek eleje óta több szakaszban alakultak át.¹⁶ A változások a szervezeti keretek megváltoztatásával, a korábbi trösztli szervezet megszüntetésével és a MOL Rt. 1991-es létrehozásával indultak meg. A társasági formába átszervezett vállalat megőrizte monopolhelyzetét, hiszen tevékenysége átfogta a hazai földgázellátásnak a termeléstől és az importtól a szolgáltatásig terjedő majdnem teljes vertikumát. Tevékenységi köréből ugyanakkor kikerült a szolgáltatás, a földgáz kiskereskedelme, a végső felhasználók kiszolgálása. A földgázellátás átfogó szabályozására a bányászatról szóló 1993. évi XLVIII. törvényben és a gázszolgáltatásról szóló 1994. évi XLI. törvényben került sor. Az előbbi törvény meghatározta az ellátás egyes tevékenységi köreit (a kutatást, a termelést, a tárolást, a szállítást, az elosztást), az utóbbi szabályozta e tevékenységek végzésének feltételeit (köztük a szolgáltató és a fogyasztó közötti kapcsolatokat). A szabályozás tartalmazta azt is, hogy a MOL Rt. rendelkezett az import- és a hazai földgáz *beszerzésének kizárólagos jogával* is. A szabályozás a gázellátást közüzemként határozta meg és létrehozta a *közüzemi* szolgáltatás működési feltételeit. Ennek részeként a törvény a lakosság és a kommunális fogyasztók folyamatos és biztonságos ellátásának kötelezettségét írta elő a szolgáltató számára. A földgázellátás kialakított a működési modellje az elnevezését – *single buyer model* – az alapján kapta, hogy a földgázforrásokhoz kizárólag egy nagykereskedő, a MOL Rt. férhetett hozzá. A törvény tehát nem a korábbi monopolista modellt módosította, hanem annak keretein belül folyó tevékenységeket szabályozta.

A földgázszektort érintő következő változást az energiaiparban 1995-ben elindított privatizációk idézték elő. A privatizációk eredményeképpen megszűnt az energiaszektor vállalati szerkezetét jellemző korábbi helyzet, az, hogy az ágazatban a MOL Rt. egyetlen, monopolhelyzetű, a teljes vertikum nagy részét átfogó vállalként működött. Megindult a MOL Rt. fokozatos tőzsdéi bevezetése, valamint sor került a területi gázszolgáltató társaságok szakmai befektetők részére történő privatizációjára.

A földgázszolgáltatás modelljének átalakítását a 2004-ben hatályba lépett, a földgázellátásról szóló 2003. évi XLII. törvény indította el. A törvény az Európai Unió 98/30/EK irányelve alapján szabályozta újra a hazai a gázpiacot (*Európai Parlament... 1998*). (Az irányelv a belső gázpiac liberalizációjának, a verseny feltételeinek megteremtését szabályozta. Magyarország EU-csatlakozási folyamatának része volt a jogharmonizáció, az uniós szabályrendszernek az átvétele és beillesztése a hazai jogrendbe).

A földgázpiac új működési modelljének az volt az alapvonása, hogy a törvény egy kettős modellt hozott létre, amelyben egymás mellett működött a közüzemi és a szabad piaci szolgáltatás. Megszűnt ugyanis az a korábbi gyakorlat, hogy a földgázbeszerzés egyetlen vállalat kizárólagos jogosítványa volt. A törvény meghatározta a fogyasztók két csoportját,¹⁷ az ún. *feljogosított fogyasztókat* és a *közüzemi fogyasztókat*. A feljogosított fogyasztók csoportját elvileg minden nem háztartási felhasználó alkothatta, míg a háztartások a közüzemi fogyasztók közé tartoztak. A feljogosított fogyasztók számára megnyílt a választás lehetősége: vásárolhattak közüzemi ellátás keretében, vagy e rendszeren kívüli kereskedőtől.

¹⁶ Lásd még erről Vince (2009a).

¹⁷ „*Feljogosított fogyasztó*: az a fogyasztó, aki földgázigényét a saját választása szerint a közüzemi szolgáltatás keretei között, vagy a közüzemi szerződés felmondásával szabadon, kereskedelmi szerződés keretében elégíti ki.” (2003 évi XLII. törvény, 3. § 7. pont.) „*Közüzemi fogyasztó*: az a fogyasztó, aki közüzemi szolgáltatótól, közüzemi szerződés alapján vételez földgázt.” (2003 évi XLII. törvény, 3. § 32. pont).

Vagyis megválaszthatták azt, hogy milyen típusú szolgáltatóval kötnek szerződést. A szolgáltatóválasztás lehetősége így az összes felhasználás kétharmadát képviselő fogyasztóknak állt rendelkezésére (MEH 2006). A feljogosított fogyasztóknak azonban *nem* kellett kilépniük a szabad piacra, és csak kis, bár évről évre növekvő hányaduk élt a lehetőséggel. Ennek az aránynak az alakulását befolyásolhatta az, hogy a szabad piacra kilépett fogyasztóknak módjuk volt visszatérni a közüzembe. A közüzemi földgázellátásból a szabad piacra kilépett csoport a hazai gázfogyasztásból 2004-ben 6, 2006-ban 9,7, a következő évben 20,2 százalékkal részesedett. Az 2009-es újabb gázpiaci modellváltás – a kettős modellt felváltó teljes piacnyitás – előtti évben a szabadpiaci felhasználás 31 százalékot ért el (MEH 2008a, MEH 2009a). Ennek a MOL szempontjából az volt a jelentősége, hogy versenytárs nélkül biztosította a közüzemi ellátás kizárólagos forrását, ami a hazai földgázfelhasználás hetven százalékát tette ki.

A szabad piacról történő beszerzés feltételét is biztosította a 2003. évi XLII. törvény azzal, hogy a gázszállítás – természetes monopóliumot alkotó és a MOL tulajdonában lévő – vezetékrendszeréhez lehetővé tette a hozzáférést ún. *harmadik fél* számára is. Ez azt jelentette, hogy a vezetékrendszer tulajdonosának – hatóság által szabályozott díjak és együttműködési feltételek mellett – lehetővé kellett tennie, hogy a hálózaton ne csak a saját felhasználóinak továbbítson földgázt, hanem használatához a feljogosított fogyasztók és a kereskedők is hozzá tudjanak férni.

A hazai földgázellátásban a közüzemi piacnak¹⁸ volt meghatározó súlya, amelyet az jellemzett, hogy fennmaradt a – MOL Rt. tulajdonában lévő – egyetlen nagykereskedő monopolhelyzete és ezzel együtt ellátási felelőssége. A szerződéses kapcsolatokat, a közüzemi díjakat és árakat hatósági szabályozás alakította. Az MOL Rt. volt továbbra is az egyetlen vállalat, amely közüzemi célra energiát vásárolhatott hazai és importforrásból, valamint kereskedőktől. A földgázt nagykereskedőként továbbértékesíthette közvetlenül egyes közüzemben maradt nagyfogyasztóknak, illetve a közüzemi (területi) gázszolgáltatóknak. Ez utóbbiaknak szintén fennmaradt az ellátási kötelezettsége, az országban kizárólag a hat gázszolgáltató látta el a területén lévő közüzemi fogyasztókat.

A MOL Rt. kizárólagos pozíciója fennmaradt, amin az se változtatott, hogy különböző típusú tevékenységeit (a tárolást, a szállítást és rendszerirányítást, valamint a közüzemi nagykereskedelmet) három külön társaságba szervezve kellett végeznie – a gáztörvénynek a 03/55/EK irányelvet átültető előírása szerint (*Európai Parlament...* 2004).¹⁹ A tevékenységek jogi és számviteli *szétválasztásának* az volt az indoka – az azonos tulajdonosi körhöz tartozó természetes monopóliumok szabályozása mellett –, hogy korlátozza az ebből a helyzetből származó versenykorlátozó összefonódások érvényesítésének lehetőségét, így erősítve a gázpiac többi szereplője számára a megkülönböztetéstől mentes, transzparens együttműködés feltételeit. Eszerint például a rendszerirányító nem tehet különbséget partnerei között az alapján, hogy azok saját tulajdonosi köréhez tartoznak-e vagy sem. Ennek érdekében a tulajdonos érdekeitől független döntéshozatali eljárásokat kell lefolytatnia (MEH 2008a).

A szétválasztási szabályokat az EU újabb, 2009-es *harmadik energiacsomagja* is a szabályozás központi elemévé tette. A villamosenergia- és földgázszektorra vonatkozó két új irányelv 2011-től lépett hatályba. A harmadik energiacsomag miatt érintette közvetlenül a MOL-t, hogy szabályozta az alap/szállító hálózat üzemeltetésének, valamint a termelésnek és a szolgáltatásnak a *szétválasztását*. A Bizottság a szétválasztást az egységes belső piac megteremtése szempontjából kulcsfontosságú feltételnek minősítette. A harmadik

---

¹⁸ A közüzemi fogyasztó a közüzemi szolgáltatási engedélyestől (a területi gázszolgáltató társaságtól) közüzemi szerződés alapján vásárol villamos energiát (GVH 2006).

¹⁹ A tárolást a MOL Földgáztároló Rt., a szállítást és rendszerirányítást a MOL Földgázszállító Rt., a közüzemi nagykereskedelmet pedig a MOL Földgázellátó Rt. végezte. Ezek a cégek mind a MOL Rt. száz százalékos tulajdonában voltak 2004-ben.

energiacsomag e követelmények érvényesítésére a rendszerirányítás *három modelljét* tartotta – nem egyforma mértékben – alkalmasnak.

A kialakított szabályozás az egységes európai energiapiac létrehozása szempontjából a legkedvezőbb megoldásnak a *tulajdonosi szétválasztást* minősítette, amelyben a rendszerirányító tulajdonosának nincs termelési, elosztási, kereskedelmi érdekeltsége az energiaszektorban. A rendszerirányító – amely ebben a modellben az átviteli hálózatnak a tulajdonosa – mindezekről az érdekektől függetlenül tud működni.

A szétválasztás második lehetősége a *független rendszerüzemeltető (Independent System Operator, ISO)* modelljének létrehozása, amelyben a független rendszerirányító csupán üzemeltetője és nem tulajdonosa az átviteli hálózatnak.

A szétválasztás harmadik esete a *független átvitelirendszer-üzemeltető (Independent Transmission Operator, ITO)* modellje, amely az irányelv szerint a szétválasztás szempontjából a legkevésbé következetes megoldást képviseli. Ebben az esetben a rendszer irányítója és üzemeltetője egy vertikálisan integrált, az energiapiacra is tevékeny vállalatcsoport tagja. A vállalatcsoport a rendszerirányító és az átviteli hálózat tulajdonosa. Ebben a keretben kell biztosítani, hogy a rendszer irányítása és üzemeltetése független legyen tulajdonosának ellátási, termelési, kereskedelmi érdekeitől. A szétválasztásnak garantálnia kell, hogy a rendszer irányítása és üzemeltetése minden piaci szereplőtől, így tulajdonosától is függetlenül működhessen. A függetlenség biztosítása érdekében a szétválasztást jogi-szervezeti garanciákkal kell alátámasztani, valamint számviteli elkülönítését is végre kell hajtani.

A harmadik energiacsomag kompromisszumos megoldásként módot adott ez utóbbi modell választására a vertikálisan integrált vállalatok számára, így lehetővé tette a már alkalmazott független átvitelirendszer-üzemeltető modelljének fenntartását. A magyar villamosenergia- és földgázszektor egyaránt a független átvitelirendszer-üzemeltető (ITO) modellje szerint működik. Mind a Mavir Zrt., mind a MOL Földgázszállító Zrt. vertikálisan integrált vállalatcsoportokhoz tartoznak. Az országgyűlés 2009 decemberében elfogadott energetikai törvénye (2010. évi VII. tv.) élt az EU második és harmadik energetikai irányelve által biztosított lehetőséggel, és a hazai rendszerirányítás számára egyetlen lehetőségként a független átvitelirendszer-üzemeltető modelljének alkalmazását írta elő. A törvény a már meglévő állapotot tartotta fenn és az EU-irányelvek szerint kedvezőbb – a tulajdonosi szétválasztást megvalósító, illetve az ISO – modellek bevezetésének még a lehetőségét is kizárta.

Érdemes kitérni e törvény elfogadásának körülményeire, mert ezek rávilágítanak arra a megkülönböztetett bánásmódra, amely elősegítette az energiaszektor és a két vállalat érdekeinek érvényesülését. A két társaság integrált vállalati szerkezetét bebetonozó törvény kezdeményezése nem elsődlegesen a MOL helyzetével állt kapcsolatban, hanem az MVM szervezeti átalakításával, részprivatizációjára irányuló – hol felerősödő, hol lanyhuló – kormányzati törekvésekkel ment szembe. A cél – egyebek mellett – a MAVIR leválasztásának, az MVM-től független rendszerirányító és -üzemeltető társaság önálló céggé szervezésének a megakadályozása volt.

Az ügy sajátossága az volt, hogy a törvénynek az EU szétválasztási szabályait átültető részét nem a kormány kezdeményezte, hanem két – egy kormánypárti és egy ellenzéki – képviselő közösen nyújtotta be a vontkozó szöveget.²⁰ Ez olyan szabályozástervezet volt, amely nem ment végig az államigazgatási egyeztetésen, azt megkerülve nyújtotta be az országgyűlés gazdasági bizottságának két befolyásos tagja. Az indítvány szembeütő módon egybeesett az érintett társaságok érdekével, ami ahhoz fűződött, hogy megőrizzék vállalati szervezetük részeként a rendszerirányítást. Ennek a javasolt megoldásnak az iránya

---

²⁰ Az ügy háttérével két írás foglalkozott részletesen. Lásd: Szabó (2009), Hargitai (2010).

gyökeresen eltért az államapparátus különböző helyein formálódó, de nem véglegesített, egységes alakba nem öntött elképzeléssel, amely a rendszerirányítás leválasztásával számolt. A harmadik energiacsomag szerint a nemzeti szabályozásokat 2011. márciusáig kellett hatályba léptetni, így 2009 végén a határidő sem volt még sürgető.

Az egyik betervező képviselő szerint a törvénytervezetben „...a legfőbb irányt az állami tulajdon- és befolyáskonzentráció erősítése jelentette – mindezt egy olyan időszakban, amikor az EU-ban a monopóliumok lebontása és az állam piackorlátozó lehetőségeinek a szűkítése volt a szabályozás első számú célja” (Hargitai 2010). A javaslat ilyen módon nyíltan szembeszállt az EU energiapiaci liberalizációs törekvéseivel. Az állami tulajdonban lévő integrált társaság fenntartásának további indoka – az előterjesztők szerint – az volt, hogy csak ilyen szervezet képes a multik mellett a piacon helyt állni, és a földgázszektorban is ugyanez a fajta egységes tulajdonosi szerkezet lehet képes elhárítani az orosz befolyásszerzési törekvéseket. Az érvelésnek része volt az is, hogy mindezek miatt a változatlan tulajdonosi szerkezet megőrzésével kapcsolatban a vállalati és a nemzeti érdekek is egybeesnek.

A kormány másirányú javaslatának hiányában ez a tervezet került az országgyűlés elé és 2009 decemberében törvényerőre emelkedett. E helyzet kialakulásának politikai okai között valószínűsíthetően szerepet játszott az, hogy a kormányzati ciklus végén elfogyott a kormány elszántsága (ha volt ilyen egyáltalán) és ereje az energetikai érdekcsoportokkal szembeszállva végigvinni a tulajdonosi szétválasztást.

6.1.2. A kettős modell működését kísérő feszültségek

Ami a kereskedők piaci részesedésének alakulását illeti, 2007-ben 21 cég volt a piacon, közülük 9 szolgált ki ténylegesen feljogosított fogyasztókat, és az összes felhasználás ötödét, 2008-ban 31 és 2009-ben 17 százalékát biztosították (MEH 2009a). Ez az adat a gázpiacnak – a lehetőséghez, a feljogosított fogyasztók összes felhasználásához képest – igen korlátozott nyitását jelzi. Ezt a helyzetet egyrészt a források szűkössége idézte elő, mivel a MOL Rt. mint közüzemi nagykereskedő vette át a hazai kitermelésű földgázt, és az importhoz²¹ hosszú lejáratú szerződés alapján jutott hozzá. A kereskedők számára új forrás igénybe vételét az korlátozta, hogy csak a MOL által lekötött földgázáraknál olcsóbb importforrás feltárásával volt érdemes pótlólagos kínálatot biztosítani. Ennek a nem egyszerű követelménynek megfelelő beszerzések realizálását a szállítóvezetési és a határkeresztező importkapacitások szűkössége esetenként megnehezítette Hasonló hatással járt az is, hogy a határkeresztező kapacitások szűkösségéhez a hosszú távú importszerződések is hozzájárultak (MEH 2008a). A kereskedők számára emellett a szállítórendszerhez való hozzáférés gyakorlata is piacra lépési korlátokat jelentett, mert a kapacitások elosztása, a hozzáférés biztosításának gyakorlata nem mindig volt átlátható (Pató et al. 2008).

A szabad piaci földgáz-értékesítés súlya tehát lassan növekedett, legalábbis ahhoz képest, hogy a felhasználás kétharmadát lehetett volna a szabad piacról beszerezni. A feljogosított fogyasztók többsége nem vette igénybe ezt a beszerzési forrást, emellett a kereskedelmi engedéllyel rendelkező cégeknek is csak kisebb hányada folytatott tényleges tevékenységet, a többségük inaktív volt. A szabad piaci kínálat új forrását egy európai bizottsági határozat tette hozzáférhetővé 2006-tól, amely engedélyezett egy földgázpiacot – és egyben a MOL-t – érintő vállalatösszefonódási ügyletet. A következőkben ennek részleteivel foglalkozunk.

---

²¹ Földgázimport két irányból érkezik az országba. Eredetét tekintve az orosz, illetve a FÁK országokból származó földgázimportnak mintegy négyötöde keleten (Beregdarócnál), egyötöde pedig nyugaton, Mosonmagyaróvárnál lép be, ezek az ún. határkeresztező pontok.

7. A MOL Rt. eladja gázüzletágát az E.ON-nak

7.1. Az előzmények

A MOL Rt. kettős szerepben – importőrként és nagykereskedőként – volt jelen a földgáz forgalmazásában. Az importárak alakulása külső adottságként jelent meg a cég számára, a hazai nagykereskedelmi árak meghatározása hatósági jogkörbe tartozott. Az árszabályozás gyakorlata lehetővé tette, hogy a nagykereskedelmi árakban ne jussanak érvényre az importbeszerzés költségei. A földgázimport ára egy elszámolási rendszeren keresztül a világpiaci kőolajárakhoz kötődött, így ez utóbbiak emelkedése megnövelte a bekerülő földgáz árát is. A hatósági árszabályozás²² azonban ezt a hatást – a politikai ciklusoktól nem függetlenül – évente változó mértékben nem vagy csak korlátozottan engedte érvényesülni a MOL nagykereskedelmi áraiban. Ez a helyzet a folyamatos árviták forrásává vált, mivel a beszerzési és értékesítési árak eltérése veszteségesse tette a társaság földgáz üzletágát. (Az import a hazai felhasználásból mintegy 80 százalékkal részesedett, így az ezen képződött veszteség meghatározta az egész üzletág teljesítményét is.)

7. táblázat A MOL átlagos import- és értékesítési árai 1996–2004 (Ft/m³)

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Importár	14	21	18,5	16	34	39	27,5	32,5	30
Értékesítési ár	10	16	20	19	20	26	27	29	38

Megjegyzés: A táblázatban kerekített értékek szerepelnek.

Forrás: MOL (2005)

A 7. táblázat szerint az 1996 és 2003 közötti nyolc évből hat alkalommal meghaladta az importár az értékesítési (a nagykereskedelmi) árat és az eltérés az országgyűlési választásokat megelőző években – 1997-ben és 2001-ben – volt a legnagyobb. (MOL 2005)²³ (2004-től a kettős földgázpiaci modell bevezetésével megváltozott az árszabályozás rendszere is.) A bekerülési és értékesítési árak közötti különbséget a kormány úgy hozta létre, hogy egyrészt nem engedte érvényesülni az import teljes költségét, valamint az árszabályozás szerinti 8 százalékos tőkearányos megtérülést sem. A MOL áremelési javaslatai rendre jóval magasabbak voltak a kormány által meghirdetett áremelések mértékeinél. A hatóságokkal folytatott árviták azonban a MOL szempontjából jórészt eredménytelenek voltak.²⁴ A politikailag szenzitív közüzemi – és ezen belül is elsősorban lakossági – földgázáremelés mérséklését előtérbe helyező kormányzati állásponttal szemben az árvitában a MOL nem tudta saját érdekeit érvényre juttatni. A Magyar Energia Hivatalhoz 2000-ben benyújtott árfelülvizsgálati kérelmére kapott elutasító választ követően a társaság bírósághoz fordult és az elmaradt áremelések miatt kártérítésre támasztott igényt. A MOL érvelését arra alapozta, hogy álláspontja szerint a hatósági ármegállapítás menete nem követte az érvényes szabályozás előírásait, ami számára veszteséget okozott (Mihályi 2011, MOL 2003). De a

²² A hatósági árszabályozás egyaránt átfogta a nagy- és kiskereskedelmi árak kialakítását. Ez magában foglalta az áralakítás meghirdetett módszereit, számítási eljárásait, a nyereség garantált mértékét, az árváltoztatások lebonyolításának a menetét. Az egyedi ármeghatározásokban az árhatóság azonban gyakran eltért a meghirdetett szabályozás szerint kalkulált árak érvényesítésétől.

²³ A lakossági földgáz ára az egyik központi kérdése volt 2002-ben az országgyűlési választást megelőző kampánynak, majd az új kormány működése első időszakának. Mindkét politikai oldal azt ígérte meg a szavazóknak, hogy győzelme esetén – a nyilvánvaló emelési kényszer ellenére – nem növeli meg a lakossági földgáz árát.

²⁴ „A MOL 2001 júliusában lehetőséget kapott átlagos értékesítési árának 15 százalékos emelésére, ám ez a növelés továbbra sem biztosított fedezetet az importbeszerzésekre. Ezáltal a Földgáz Divízió jelentős veszteségeket szenvedett el 2001-ben” (MOL 2001, 16. o.). Hasonló volt a helyzet a korábbi években is, a földgázüzletág veszteségéről tudósítanak a társaság korábbi éves jelentései.

bíróági út sem járt eredménnyel, a társaság 2002-ben végérvényesen alulmaradt a Legfelsőbb Bíróságot is megjáró ügyben.²⁵

Az árviták eredménytelensége alapján a társaság helyzetét a földgázszektorban az jellemezte, hogy „...a kedvezőtlen szabályozási feltételek és az elszennvedett veszteségek eredményeként kénytelenek voltunk beruházási kiadásainkat a minimális szintre csökkenteni” (MOL 2002, 16. o.). A helyzetértékelés alapján a társaság jövőjére vonatkozó elhatározás is megszületett. „A magyar és a regionális gázszektor átfogó tanulmányozása alapján a MOL Igazgatósága megállapította, hogy a gázipart tekintve nincsenek meg a feltételei egy középtávon fenntartható optimális fejlődés megvalósításának. 2001-ben a MOL Igazgatósága azt a döntést hozta, hogy a vállalat regionális olajpiaci tevékenységére kell összpontosítani, és meg kell kezdeni a földgázüzlet értékesítését” (MOL 2002, 17. o.).

A 2004-es földgázpiaci modellváltás során bevezetett árszabályozást a MOL támogatta, a korábbinál átláthatóbbnak minősítette, mivel az lehetővé tette az importárak érvényesítését a szabad piaci nagykereskedelemben és – elvileg – a közüzemi szolgáltatásban is követni kellett az importárak változásait. (Ezzel kapcsolatban meg kell jegyezni – bár a későbbi áralakulási fejlemények már nem a MOL-t, hanem nagykereskedelmi részlegét megvásárló E.ON-t érintették –, hogy a közüzemi ellátásban a gázimportárak követése továbbra sem volt folyamatos. Folytatódott az a gyakorlat, hogy az indokolt áremelések elhalasztását vagy mérséklését úgyrásszerű emelések követték).

7.2. A vállalatösszefonódási ügylet

A magyar energetikai piac legnagyobb volumenű felvásárlási ügyletére a MOL Rt. és az E.ON cégcsoport között került sor 2004–2005-ben.²⁶ A tranzakció nem egyszerűen nagy mérete és a piaci szereplők és a tevékenységi szerkezetek közötti jelenetős átrendeződések miatt érdemel figyelmet, hanem a hazai hatóságoknak (MEH, GVH) és az EU Bizottságának az üzlet végleges feltételeinek kialakításában játszott aktív közreműködése miatt is. Ennek eredményeképpen a két társaság az eredeti üzleti konstrukciótól lényeges pontokban eltérő feltételek mellett bonyolíthatta le az ügyletet.

A MOL Rt. 2004 novemberében megállapodott az E.ON Ruhrgas International AG-vel, hogy eladja ez utóbbi számára veszteséges gáznagykereskedelmi és gáztárolási üzletágának (MOL Földgázellátó Rt. és MOL Földgáztároló Rt.) 75 százalékát és a gázimportot bonyolító társaságban, a Panrusgazban lévő 50 százalékos részesedését és ezzel a – Gazprommal megkötött – hosszú távú importszerződéseket.

A szerződés a MOL Rt.-nek a hazai a gázipar – szolgáltatáson kívüli – vertikumát átfogó pozícióját módosította. A MOL Rt. tevékenysége ugyanis kiterjedt a földgáz termelésére, szállítására, tárolására és nagykereskedelmére, ezekben kizárólagos szereplője volt a hazai piacnak. A vertikum két láncszemét, a tárolási és nagykereskedelmi tevékenységet bonyolító társaságok 75 százalékos tulajdonosi hányadát vette volna meg az E.ON. Az ügylet – a másik oldalról – az E.ON portfólióját kiterjesztette: az addigi gázkiskereskedelmi (gázszolgáltatási) tevékenység mellett a gázipari vertikum újabb két eleme feletti ellenőrzésszerzést tett lehetővé.

Az Európai Unió 2004-től hatályban lévő – a vállalatok összefonódására vonatkozó – rendelete²⁷ meghatározta azt az árbevételi küszöbértéket²⁸, amelynél nagyobb méretű

²⁵ „A bíróság első fokon elutasította a MOL keresetét azzal az indoklással, hogy jogszabállyal, azaz a gazdasági miniszter rendeletével okozott kárért kártérítés nem ítélt meg. 2001-ben a Legfelsőbb Bíróság mint másodfokú bíróság azzal az indoklással utasította el a MOL fellebbezését, amely szerint nincs joga és hatásköre a kártérítési igény érdemi tárgyalására” (MOL 2001, 29. o.).

²⁶ A vállalatösszefonódási ügyletről írottakkal kapcsolatban lásd Vince (2009b).

²⁷ Az ügylet engedélyezése az EU Bizottságának hatáskörébe tartozik. Lásd Európai Unió Tanácsa (2004).

²⁸ „(2) Egy összefonódás akkor közösségi léptékű, ha:

a) az összes érintett vállalkozás összevont teljes világméretű forgalma meghaladja az 5 milliárd eurót; és

vállalkozások ügyletei nem nemzeti, hanem közösségi szintű jóváhagyással valósulhatnak meg (*Európai Unió Tanácsa* 2004). A Bizottság által elbírálendő, ún. közösségi dimenziójú összefonódások közé tartozott a MOL–E.ON ügylet is.

A szerződésnek az ellátás biztonságára és árakra kifejtett hatásaival 2005 júliusában foglalkozott a Magyar Energia Hivatal, és jóváhagyását feltételekhez kötötte. A GVH is megfogalmazta fenntartásait a tervezett ügylettel kapcsolatban (*GVH* 2005). Ezek úgy foglalhatók össze, hogy az E.ON a meglévő villamosenergia- és gázszolgáltatási piaci pozíciói mellé a gázpiac további szegmenseit szerzi meg, ezáltal erőfölény érvényesítésére nyílik lehetősége. Ez pedig a földgázpiac – akkor még 2007-re – tervezett megnyitását, a liberalizációt megnehezítette volna.

A felülvizsgálati eljárás keretében az Európai Bizottság a tervezett ügylettel kapcsolatban egy sor, a gáz- és villamosenergia-piacokon érvényre jutó versenykorlátozó mozzanatot határozott meg, amelyek abból származnának, hogy az E.ON megszerzi a hazai gáztárolói készletek feletti ellenőrzést. Ezáltal a földgáztermelési és -értékesítési lánc következő fázisaiban módja lenne az árak, valamint a gáz és villamosenergia-szolgáltatás kereskedelmi feltételeinek a meghatározására. „A Bizottság úgy találta, hogy az ügylet a gáz és az áram magyarországi nagy- és kiskereskedelmi piacán versenykorlátozó hatású. E hatások oka az, hogy a MOL-nak a gáznagykereskedelem és a gáztárolás piacán lévő erőfölénye az E.ON-nak a gáz és az áram kiskereskedelme terén folytatott tevékenységével párosul.” (*Európai Bizottság* 2005) Az Európai Bizottságnak²⁹ a határozatot megelőző vizsgálata szerint a tervezett tranzakció az E.ON pozícióit a gázellátás egész vertikumában megerősítené. Ez pedig versenykorlátozó hatással járna a földgáz és a villamos energia magyarországi nagy- és kiskereskedelmi piacán.

Az E.ON és a MOL a Bizottság megállapításainak ismeretében kötelezettségvállalást tett az eredeti szerződés olyan módosítására, amely kielégíti a Bizottság versenyfeltételek biztosításával kapcsolatos igényeit.

A következő lépésben ezek alapján az Európai Bizottság 2005. decemberében határozatot hozott azokról a feltételekről, amelyek teljesítéséhez kötötte a felvásárlás engedélyezését. E határozat lényeges vonatkozásokban módosította az eredeti szerződés feltételeit, vagyis *nem maradhatott fenn* a MOL Rt.-nek kisebbségi részesedése sem e cégekben.

Az új – és az Európai Bizottság által végül jóváhagyott – feltételek szerint a MOL Rt.-nek teljes egészében meg kellett válnia a gázkereskedelmi és gáztárolási üzletágától. Az E.ON-nak tehát a maradék 25 százalékot is meg kell vásárolnia mindkét társaságban, vagyis *nem maradhat fenn* a MOL Rt.-nek kisebbségi részesedése e cégekben. A határozat értelmében a két cég földgázüzletágait a *tulajdonjog* szempontjából teljes mértékben szét kell választani a versenykövetelmények érvényesítése érdekében. E határozat következtében megszűnik az, hogy a MOL Rt.-nek a gázipari vertikum minden – szolgáltatáson kívüli – szintjén vannak pozíciói. Vagyis a *vertikális* versenykorlátozó hatások csökkentése érdekében

---

b) az érintett vállalkozások közül legalább két vállalkozás mindegyikének teljes közösségi szintű forgalma meghaladja a 250 millió eurót, kivéve, ha az érintett vállalkozások mindegyike teljes közösségi szintű forgalmának több mint kétharmadát egy és ugyanazon tagállamban éri el.

(3) Egy összefonódás, amely nem éri el a 2. cikk szerinti küszöbértékeket, közösségi léptékű, ha:

a) az összes érintett vállalkozás összevont teljes világméretű forgalma meghaladja a 2,5 milliárd eurót;

b) legalább három tagállam mindegyikében az összes érintett vállalkozás összevont teljes forgalma meghaladja a 100 millió eurót;

c) a b) pont alapján számításba vett legalább három tagállam mindegyikében legalább két érintett vállalkozás mindegyikének a teljes forgalma meghaladja a 25 millió eurót és

d) legalább két érintett vállalkozás mindegyikének a teljes közösségi szintű forgalma meghaladja a 100 millió eurót, kivéve, ha az érintett vállalkozások mindegyike teljes közösségi szintű forgalmának több mint kétharmadát egy és ugyanazon tagállamban éri el” (*Európai Unió Tanácsa* 2004, 1. cikk).

²⁹ Az Európai Közösségek Bizottsága 2005. december 21-én meghozott (Case No COMP/M.3696- E.ON/MOL) határozata. Az elemzés és a határozat részletes dokumentumát lásd *European Commission* (2005).

a tulajdonjog alapján szétválasztásra került a gáztermelés és –szállítás, valamint a gáz tárolása és nagykereskedelme.

Ugyanez volt a célja a határozat következő elemének is, amely előírta, hogy a fogyasztóknak az E.ON-tól független gázbeszerzési forrásokhoz is hozzá kell férniük. Az EU versenyhatósága elfogadta az E.ON ezzel kapcsolatos másik ajánlatát is, amely egy gázkapacitás-fel szabadítási program megindítását jelentette. E szerint a tulajdonába kerülő új földgázellátó társaság a következő nyolc évben legalább évi 1 milliárd köbméternyi gázt bocsát aukcióra a szabadpiacon, és még hasonló nagyságú más forrást is szabadon hozzáférhetővé tesz a felhasználók számára. A Bizottság úgy ítélte meg, hogy ezek az „...intézkedések biztosítani fogják a nagykereskedőknek és a vevőknek, hogy az E.ON-tól függetlenül jelentős méretű gázkészletekhez jussanak megkülönböztetés mentes és versenyképes feltételek mellett. A korrekciós intézkedések ilyen módon elégségesek az ügylet versenyellenességével kapcsolatos aggályok elhárításához, és megteremtik a verseny fejlődésének feltételeit a frissen liberalizált magyar energiapiacokon” (*Európai Bizottság* 2005, 2. o.). Az Európai Bizottság döntése eredményeképpen a hazai szabad piacra évi 2 milliárd köbméterrel több földgáz kerülhetett, ezzel a kínálat bővülése megközelítette az össze felhasználás egyhatod részét.

8. A MOL földgázpiaci szerepének változásáról

A MOL földgázpiaci tevékenysége három területen meghatározó. Egyedüli szereplőként foglalkozik a stratégiai gázkészletek tárolásával, továbbá a rendszerirányítással (ami jellegénél fogva egy kézben tartandó feladat), valamint a földgázszállítással, ezen belül a belföldi és nemzetközi összeköttetések építésével és működtetésével. Ez utóbbi területen azonban „versenytársa” lett az állami tulajdonban lévő MVM, amely a 2010-ben hatalomra került kormány döntése alapján hozzákezdhet több új nemzetközi összeköttetés létesítéséhez, majd az üzemeltetés is a feladata lesz. (A MVM következő évek óriási méretű földgázipari beruházásaiban, így a magyar-szlovák összeköttetés, valamint két tervezett projekt, az AGRI-vezeték és a Déli Áramlat hazai szakaszának létrehozásában venne részt). A magyar-szlovák földgázvezeték megépítésének a jelentőségét az mutatja, hogy az EU is támogatja közel 30 millió euróval (*Gázvezeték-építőt...2011*).

Az állam egy földgázipari hagyománnyal nem rendelkező villamosenergia-céget léptet be ebbe a szektorba. Ennek háttérében az áll, hogy a kormány a támogatja azt, hogy az MVM a regionális energiapiac meghatározó szereplőjévé váljon. A regionális multi szerepének megszerzéséhez az MVM tevékenységi körének a kibővítése, integrált energetikai profiljának kialakítása is hozzátartozik. Erre az újabb külső (román és nyugat-balkáni) villamosenergia-piacokra való belépés mellett a földgáz-kereskedelem és -szállítás terén kínálkozik lehetőség. Ez utóbbi tevékenységi kör létrehozását egy olyan állami döntés teszi majd lehetővé, amely egyben kikezdi a MOL-nak a földgázszállításban eddig elfoglalt kizárólagos pozícióját. Az új földgázszállítási kapacitások létrehozása ugyanis államok közötti együttműködés keretében zajlik, így a magyar kormány ki tudja jelölni a hazai közreműködőket. Az állam kettős funkciójában, hatóságként és tulajdonosként döntött a földgázszektorban a szerepek újrafelosztásáról. Az MVM helyzetbe hozása azt a kormányzati szándékot tükrözi, hogy az állam a rendelkezésére álló szabályozási és hatósági jogkörök gyakorlása mellett tulajdonosként is erősebb pozícióhoz jusson az energiaszektorban (*Szabó* 2011).

Az állam így ebben az esetben nem a MOL, hanem egy másik nemzeti bajnok – az MVM – növekedését, piaci terjeszkedését segíti elő.³⁰ Minderre olyan módon kerül sor, amely érdeksérelmet okoz a földgázszektor hagyományos főszereplője számára, hiszen a döntés megfosztja egy nagyberuházás által teremtett növekedési lehetőségtől. E mögött azonban nem

³⁰ Az MVM nemzeti bajnokká válásának folyamatával foglalkozik *Voszka* (2010).

lehet felfedezni a versenyhelyzetek teremtésének a szándékát, vagyis azt, hogy a földgázszállítás is többszereplős legyen. Egy ilyen hatósági törekvés ugyanis indokolttá tehetné a MOL monopolhelyzetének gyengítését. De nem a verseny ösztönzése áll a háttérben, hanem állami döntés arról, hogy a tulajdonában lévő társaság használja ki az új piaci lehetőséget.

Az összképhez az is hozzátartozik, hogy a MOL az elmúlt évek során fokozatosan növelte villamosenergia-piaci jelenlétét, mert erőművi beruházásokkal egészítette ki kőolaj-feldolgozó kapacitásait. A MOL villamosenergia-piaci megjelenése azonban két szempontból sem állítható párhuzamba az MVM belépésével a földgázpiacra. Az MVM-nek egyrészt nem volt monopolhelyzete a villamosenergia-termelésben az erőművek egy részének privatizációja óta, valamint más, e két cégtől független befektetők is létesítettek már korábban is új erőműveket. Ilyen módon a MOL a többszereplős villamosenergia-termelés egyik résztvevőjévé vált. Az MVM atomerőművi termelésének a MOL szénhidrogén tüzelésű létesítménye különben sem lett a versenytársa, mert más a funkciójuk az ellátásban, más részpiacokon működnek. Az előbbi a folyamatos alapterhelést biztosítja, az utóbbi rugalmasan tud igazodni a változó felhasználási igényekhez. A másik eltérés azzal kapcsolatos, hogy a MOL villamosenergia-piaci belépését nem testre szabott állami döntés alapozta, és ez a piac más beruházók előtt is nyitva áll. Bár a MOL hazai cégeként szívesen látott befektető volt a villamosenergia-termelésben, a piacot mégsem egyedi hatósági döntés nyitotta meg előtte.

Az előzőekben leírtak bemutatták a földgázszektor egyik szegmensében a földgázszektor egyik részpiacán a szereplőgárda állami kezdeményezésű átalakítását, azaz a piac megnyitását egy új szereplő előtt. Ez a magyar gazdaság kulcsfontosságú területén tevékenykedő, a politikai és gazdasági erőter középontjában lévő vállalatok egyike számára piacteremtés volt, amíg a másoknak veszteséget okozott.³¹ Az elemzés azonban ezen a ponton a jelenleg rendelkezésre álló információk alapján nem lép át, hanem regisztrálja azt, hogy maradtak nyitott kérdések, amelyek a kirajzolódó végeredményhez elvezető érdekütközésekre vonatkozóan tehetők fel.

9. Egyedi ügyek – változó erőviszonyok a hatósági kapcsolatokban

A következőkben bemutatott három esetben a MOL számára alapvető fontossággal bíró ügyek az országgyűlés, majd az Európai Bizottság, illetve a Gazdasági Versenyhivatal döntéseivel zárultak le. E döntési szintekre részben „automatikusan”, a vállalat mérete miatt, másrészt állami kezdeményezésre kerülhettek el az ügyek, de az alapot mindegyik esetben a társaságnak a gazdaságban betöltött kulcsszerepe teremtette meg.

9.1. Versenyfelügyeleti eljárások

Egy vállalkozói kapcsolataiban domináns pozíciót elfoglaló nagyvállalat piaci viselkedéséről, erőfölényének meglétéről, ennek érvényesítéséről és az ehhez kapcsolódó esetleges visszaélésekről, a piaczavaró magatartásról a lefolytatott versenyfelügyeleti eljárások alapján lehet tájékozódni. Pontosabban fogalmazva a versenyfelügyeleti eljárások végeredményei nyilvánosak, de kialakításuk során figyelembe szempontok közül nem mindegyik hozzáférhető – főleg azok nem, amelyek az eljárás során fellépő érdekérvényesítési törekvésekkel függenek össze. A következőkben bemutatott kép ezért nem teljes körű, mert csupán az eljárásoknak a MOL számára minden esetben kedvező lezárásait foglalja össze, de az ezekhez elvezető folyamatokkal nem foglalkozik, ez egy további elemzés tárgya lehet.

---

³¹ Az állam piacot teremtő akcióiról lásd *Voszka* (2003).

Azt azért érdemes ezek ismerete nélkül is kiemelni: figyelemre méltónak tarthatjuk azt, hogy a legnagyobb hazai cég a lefolytatott eljárások eredménye szerint annak ellenére sem élt vissza piaci túlsúlyáva, hogy – a versenyhatóság szerint is – sok piacán erőfölénye volt. Ezek szerint a MOL piaci magatartására vonatkozó összkép – a versenyfelügyeleti eljárások tükrében – a társaság számára kedvezően alakul.

Az első versenyfelügyeleti eljárás 2000-ben indult meg (az Autóklub kezdeményezése nyomán), amelynek célja annak tisztázása volt, hogy a MOL 1997 és 2000 között a benzin és a gázolaj kis- és nagykereskedelmi piacán rendelkezett-e erőfölénnyel és visszaélt-e ezzel az árak alakításában (GVH 2004). A GVH 2001-es határozata szerint a kiskereskedelmi piacon nem volt a társaságnak erőfölénye, mivel ez többszereplős piac volt. A társaságnak a nagykereskedelmi piacon volt ugyan erőfölénye, mert a vizsgált időszakban 85–90 százalékos volt a piaci részesedése, de túlsúlyával nem élt vissza. Az Autóklub a nagykereskedelmi piaci áralakításra vonatkozó határozatot bíróság előtt megtámadta, és az ügy a Legfelsőbb Bírósáig eljutott, amely a GVH-t új eljárás lefolytatására kötelezte. A GVH újabb versenyfelügyeleti eljárása megerősítette a korábbi eredményt, amely szerint a nagykereskedelmi áralakításban nem volt kimutatható az erőfölénnyel való visszaélés. „A vizsgált három és fél év tapasztalatai azt jelzik, hogy a MOL Rt. éves szinten az árki alakítási szabálya szerinti korlát alatt tartotta az üzemanyagok nagykereskedelmi árait.” A MOL Rt. „árki alakítási módszere a vizsgált időszakban ... nem vezetett túlzottan magas üzemanyag nagykereskedelmi árakhoz” (GVH 2004, 22. o.).

A határozattal kapcsolatban azt érdemes kiemelni, hogy a MOL számára kedvező határozat kialakítását – sok más körülmény mellett – egy módszertani bizonytalanság is elősegíthette, amelybe a versenyfelügyelet beleütközött. A belföldi nagykereskedelmi áralakulás mértékét tényleges verseny (azaz import) hiányában csak a lehetséges importárhoz mint versenyárhoz lehetett viszonyítani, aminek a meghatározásában azonban spekulatív elemek is érvényre juthattak.

A MOL 2006-tól érvényesített üzemanyag nagykereskedelmi árainak ügyében 2010-ben újabb versenyfelügyeleti eljárás indult, amely e sorok megírásakor (2012. februárjában) a versenytörvényben meghatározott határidőn túl (12 hónap) sem zárult még le. Az eljárás eredeti célja az volt, hogy elkülönítse az áremelkedés komponensei közül a külső tényezők (az adó-, a kőolajár- és az árfolyamváltozások) hatásait az esetleges erőfölénnyel való visszaéléssel magyarázható árnövelésektől (GVH 2010, Bassola–Fehér 2010).

A MOL-t érintő másféle, kisebb jelentőségű ügyekkel is foglalkozott a GVH, de sem egy esetleges versenykorlátozó magatartás, sem pedig a fogyasztói döntések tisztességtelen befolyásolásának tilalmába ütköző magatartás miatt indított eljárásban nem állapított meg jogsértést.

A MOL más irányú, a cég szempontjából stratégiai jelentőségű akcióit a versenyhatóság egyetértése kísérte. A GVH 2000 és 2004 között engedélyezte a MOL egymást követő vállalatösszefonódási ügyleteit, amelyek keretében más cégekben részesedéseket vásárolt és megszerezte az irányítást. Ezek közül a legfontosabbak a TVK, a Slovnaft, az INA, valamint a BP és a Shell egyes érdekeltségeinek megvásárlása volt. Az engedélyezések indoka az volt, hogy a tranzakciók vagy nem vezetnek a MOL erőfölényének erősödéséhez, vagy ha egyes esetekben mégis sor kerülhet erre, akkor ennek kedvezőtlen hatásait túlkompenzálják az összefonódások nyomán kialakuló hatékonyságnövekedésből származó előnyök.

A versenyhatóság egyetlen – már korábban érintett – ügyben, a földgázüzletág E.ON részére történő eladásával kapcsolatban fogalmazott meg alapvető fenntartásokat. E szerint az „...összefonódás komoly versenyjogi aggályokat vet fel” (GVH 2005, 1. o.). A GVH ezért azt javasolta az Európai Bizottságnak, amely jogosult volt az eljárás lefolytatására, hogy az a hazai gázpiaci verseny létrejöttét, a napirenden szereplő piacnyitást akadályozó feltételek módosításával engedélyezze az ügylet lebonyolítását. A GVH versenyjogi aggályai a tervezett

tranzakció egészét átfogták: a nagy- és kiskereskedelmet, a hazai kitermelést és a tárolást egyaránt érintették. A GVH az észrevételeinek kialakításában két körülményt tudhatott maga mögött. Az egyik az Európai Unió második energiacsomagjának bevezetéséről rendelkező irányelv, amely a piacnyitás, a liberalizáció feltételeit szabályozta, a másik az összefonódás nagy mérete miatt az uniós (és nem nemzeti) engedélyezési hatáskör. Ezek a körülmények nem tették lehetővé – mint esetleg más ügyekben –, hogy a versenyhatóság a véleményét csak a hazai feltételek ismeretében alakítsa ki, hanem követni kellett az uniós szabályokat, eljárásokat.

Ennek köszönhetően a végeredmény eltért a MOL eredeti tervétől, amely az összefonódás után is megőrizte volna a társaságnak az elosztáson kívüli teljes földgázipari vertikumra kiterjedő befolyását. A MOL ugyanis fenn kívánta tartani kisebbségi tulajdoni hányadát az értékesített üzletágakban is. Az Európai Bizottság döntése ezzel is összefüggő versenyjogi aggályokból indult ki. Az ügylet jóváhagyásának egyik feltételeként a tárolás és nagykereskedelem teljes körű eladását, tulajdonosi szétválasztását határozta meg (*Európai Bizottság* 2005). Ennek eredményeképpen a hazai földgázszektorban két, egymáshoz nem kapcsolódó tulajdonosi csoport tevékenykedik.

Érdemes ezzel az üggyel kapcsolatban megjegyezni, hogy az Európai Bizottság nem elsősorban a MOL összefonódás utáni piaci helyzetét (a vertikális integráció fennmaradást) tette mérlegre, hanem határozatában a kialakuló gázpiaci verseny védelmében az E.ON – mint az egyik legnagyobb európai energetikai cég – összefonódás miatt megnövekedett befolyásának érvényesítése elé állított korlátokat. MOL-t annyiban érintette az E.ON versenykorlátozó lehetőségeinek mérséklése, hogy ez utóbbi érdekében került sor a két cég tevékenységeinek, üzletágainak tulajdonosi szétválasztására és ez által a MOL teljes gázipari vertikumot átfogó pozíciójának a megszüntetésére.

9.2. Tiltott állami támogatás

Az előző esethez hasonlít az itt következő is abban a tekintetben, hogy a MOL számára kedvezőtlen kimenetellel zárult eljárásban nem hazai, hanem uniós szinten született meg a döntés. Az Európai Bizottság 2010-ben meghozott határozata szerint a MOL számára tiltott állami támogatás folyósítására került sor (*Európai Bizottság* 2010). A 2009-ben elindított vizsgálatra (*EU Press* 2009) egy bejelentést³² követően került sor. Eszerint a MOL-nak a szénhidrogén kitermelése után fizetett bányajáradéka változatlan marad 2020-ig (egy 2005-ös kormánnyal kötött megállapodás alapján), miközben a bányászati törvény 2008 után a többi kitermelőre magasabb járadékot vetett ki. Ezzel mentesül a MOL a bányajáradék egy részének befizetése alól, amíg azt másoknak meg kell fizetniük.

Az Európai Bizottság megállapította, hogy „[az] értékelés tárgyát képező támogatás tehát összeegyeztethetetlen állami támogatásnak minősül” (*Európai Bizottság* 2010, 106. pont) és rendelkezett a 2008–2009 évi különbözetek (30,3 milliárd forintnak, valamint kamatainak) visszafizetéséről az állam javára.

Az Európai Bizottság által a Magyarországot érintő tiltott állami támogatások miatt indított eljárások közül ez nem volt sem a legelső, sem a legnagyobb volumenű ügy. Jóval nagyobb összegű tiltottnak minősített állami támogatást tartalmaztak például az MVM és az erőművek közti hosszú távú áramvásárlási szerződések vagy akár a MALÉV finanszírozása, és külföldi cégek és államok kapcsolatában is sűrűn állapítja meg az Európai Bizottság ugyanezt a jogsértést. Vagyis az unió versenyhatósága nem az esetek különlegessége, hanem

---

³² A 2007-es bejelentő személyéről nem informál az eljárás. A portfolio.hu azt feltételezte, hogy a bejelentésre az OMV–MOL ügy részeként kerülhetett sor (*MOL...2009*). A 2007. őszi bejelentés ugyanis időben egybeesett a lex MOL elfogadásával és a körülötte zajló vitákkal, küzdelmekkel. A bejelentést – a körülményektől függetlenül – az Európai Bizottság eljárása megalapozottnak minősítette.

éppen gyakorisága és erőteljes versenytorzító hatása miatt követi kiemelt figyelemmel ezeket az ügyeket.

Ezt a MOL-lal kapcsolatos eljárást tehát nem önmagában a súlya, jelentősége miatt volt érdemes röviden felidézni, hanem azért, mert ritkán minősül feketén-fehéren jogsértőnek az a támogatás, amelyet az állam a nemzeti bajnokának nyújtott. Az állam és a társaság közötti összetett kapcsolat egyik eleme kapott ilyen módon egyértelmű megvilágítást.

10. Összefoglalás

Az eddigiekben a kutatásban elsősorban a MOL nemzeti bajnokká válásának folyamatát, valamint az állammal kialakult kapcsolatának hullámzásait tekintettük át. E tanulmány terjedelmi korlátai miatt azonban nyitva maradtak lényeges kérdések, amelyekkel a kutatás későbbi szakaszában tudunk foglalkozni. Kiemelhető ezek közül annak a kibontása, hogy az állam befolyásának érvényesítése érdekében milyen változó preferenciákat követett és miféle eszközöket alkalmazott tulajdonosi szerepének csökkentésekor, majd növelésekor. Hogyan változtak a nemzeti bajnokkal szemben támasztott „elvárások”, amelyek a társaság pénzügyi, piaci helyzetét pozitív és negatív irányban egyaránt módosították. Mindezek során a nemzeti bajnok státusz mely elemei kerültek az előtérbe? E néhány nyitva hagyott kérdés felsorolása után összefoglaljuk mindazt, amit a kutatás során a nemzeti bajnok helyzetének komponenseiről összegyűjtöttünk.

A társaság nemzeti bajnokként való kezelésének esetenként az uniós szabályok emeltek külső korlátot azzal, hogy kijelölték az állam szuverenitásának határait bizonyos típusú döntésekkel kapcsolatban. A lex MOL, illetve a tiltott állami támogatás ügyében az Európai Unió hazai országgyűlési, illetve kormányzati döntések megváltoztatását kezdeményezte amiatt, hogy azok uniós jogot sértettek. Mindkét – nyilvánvalóan eltérő súlycsoportba tartozó – ügyben a MOL számára kedvező hazai döntések uniós felülbírálatára került sor. Ezekben az Európai Unió utólagosan érvényesítette azokat a normákat, amelyekhez a magyar döntéshozóknak tartaniuk kellett volna magukat.

A MOL és az E.ON közötti vállalatösszefonódási ügyben a hazai energia- és versenyfelügyelet szerepe eltért az előzőekben megfigyelhető állami törekvésektől. Bár az uniós döntés fontos elemei eltértek a hazai felügyelet véleményétől, de ezektől az iránya – a piacnyitás követelményének érvényesítése – nem tért el. A hazai felügyeletnek ugyanis álláspontjuk kialakításában tekintettel kellett lenniük arra, hogy uniós döntéssel zárul le a tranzakció. Ez a helyzet még a felügyeletre nehezedő nyomás esetén sem tette lehetővé az egyoldalú, csak a MOL szempontjait előtérbe helyező következtetések levonását.

A MOL nemzeti bajnok státuszát megerősítő állami döntésre példa a teljes körű privatizáció után a MOL feletti külföldi tulajdonosi ellenőrzés megszerzésének a megakadályozása (lex MOL), majd az állam tulajdonosi befolyásának visszaszerzése érdekében (a Szurgutnyeftyegázzal) lebonyolított részvénytársaság-vásárlás tartozik, ami ismét a legnagyobb tulajdonossá emelte. Az állami aktivitás jellemző területe tehát a cég külföldi tulajdonosi ellenőrzés alá kerülésének a megakadályozása, a MOL nemzeti bajnok helyzetének megóvása volt a menedzsment tulajdonosoktól való függetlenségének a támogatásával. Ez egyrészt az állam számára a menedzsmenthez fűződő szoros kapcsolatának (pontosabban fogalmazva – kölcsönös egymásra utaltságukban – befolyásának) a fenntartását, másrészt – az elaprózott tulajdonosi szerkezet mellett – a menedzsment stratégiaalkotó pozíciójának a megőrzését biztosítja. Ennek az állapotnak a változatlansága – különösen ez utóbbi mozzanat miatt – a menedzsment törekvéseinek is megfelel.

Ezen túlmenően a csak hazai hatáskörbe körébe tartozó, a MOL feletti ellenőrzést nem érintő kérdésekben a hatóságok lépései alkalmanként erősítették, máskor gyengítették a társaság nemzeti bajnok pozíciót. Az előbbieket közül kiemelhető a versenyfelügyelet eljárása a piaci erőfölénnyel kapcsolatban indított ügyekben (köztük a legfontosabb a benzin

nagykereskedelmi ármeghatározásával állt kapcsolatban). Az eljárások nem minősítették jogsértőnek a MOL tevékenységét a vizsgált területeken, a határozatok szerint nem élt vissza a megállapított piaci erőfölényével. A versenyfelügyeleti eljárás tehát nem kényszerítette a társaságot magatartásának módosítására.

Két másik esetben a hatósági döntések azonban súlyos érdeksérelmet okoztak. Ezek egyike a földgázár-szabályozás volt az évezredforduló idején, amely veszteséget okozott és emiatt került sor 2004-ben ennek az üzletágnak az értékesítésére. A másik – jövőben érvényesülő – hátrányos helyzetet az állam 2010-es döntése okozza, amellyel újraosztott egyes földgázpiaci szerepeket, új szereplőt léptetett be a piacra. Ennek keretében került sor az MVM bevonására a MOL hagyományos földgázszállítási tevékenységi területére. A kormány ezzel az egyik nemzeti bajnokot a másik rovására tolja előtérbe, ami kikezdi a MOL kizárólagos pozícióját és emellett új típusú bizonytalanságot is teremt. A társaság ugyanis ez alkalommal szembesült azzal a fenyegetéssel, hogy nem kizárólag piaci folyamatok, hanem hatósági döntések is módosíthatják tevékenységi szerkezetét, ami számára korábban ismeretlen jellegű kockázatok megjelenését eredményezheti.

Végezetül e tanulmány azt is bemutatta, hogy a nemzeti bajnok cégek (a példában a MOL és az MVM együttesen szerepelt) sem csupán közreműködnek az állami döntések végrehajtásában, hanem erős és hatékony érdekérvényesítő képességgel rendelkeznek, főleg ha politikai támogatást is tudhatnak maguk mögött. Vagyis alkalomadtán maguk is kezdeményezői és tevékeny részvevői lehetnek működési feltételeik meghatározásának, ahogy az megfigyelhető volt az Európai Unió harmadik energiacsomagjának átvételekor. Az elfogadott – az ügyben passzívan viselkedő kormány szándékát keresztező – törvény ugyanis fenntartotta a rendszerirányítás ITO-modelljét és ezzel a szabályozás a piacnyitás szempontjából legkedvezőtlenebb, a tulajdonosi szétválasztást kizáró megoldást választotta. Ennek a modellnek a megőrzése megfelelt a két vállalat, valamint politikai és iparági támogatóik érdekeinek, mert változatlanul hagyta a két nemzeti bajnok kulcspozícióját a földgáz- és villamosenergia-szektorokban.

A MOL szórt tulajdonosi szerkezete, tőzsdei jegyzése – szemben az állami tulajdonú MVM-mel – jobban megvédte-e a vállalatot a nemzeti bajnoki státussal együtt járó állami szerepvállalás negatív következményeitől? A válasz erre a kérdésre igenlő lehet, amennyiben az államnak a vállalat tulajdonosi szerkezetének alakítására (a teljes körű privatizációtól a 2012-es visszavásárlásig terjedő időszakban), továbbá szervezeti és tevékenységi kereteinek meghatározására nem volt lehetősége. Hasonlóképpen az államnak – legalább is formálisan – a vállalatot irányító testületek és a menedzsment személyi összetételének alakításába sem volt beleszólása. De az egyre kisebb, majd megszűnő állami tulajdon ellenére, az előbbi ügyekben való közvetlen, formális beavatkozás lehetősége nélkül is tág tere maradt az állami szerepvállalásnak, ami egyaránt eredményezhette a nemzeti bajnoki státusz megerősítését vagy gyengítését. Ennek eszközei közé tartozott a törvényhozás, az egyedi kormányzati döntések és a szabályozás (ezen belül is a kiemelkedő fontosságú ágazati szabályozás), valamint az állami befolyás (és egyben a vállalati törekvések) közvetítésére és érvényesítésére alkalmas kapcsolati háló.

Az állam és a – közreműködésével nemzeti bajnokká vált – társaság közötti kapcsolatrendszerrel változatos képet adnak az érdekek egybeesésének és eltérésének bemutatott hullámzásai. Az egymásrataltság intenzitása gyakran változott, az előtérbe került ügyek fontosságát a két fél nem feltétlenül azonosan ítélte meg. Az államnak egyrészt szüksége volt különböző ügyekben a társaság közreműködésére, amiért az cserébe estenként megkülönböztetett bánásmódban részesült. Másrészt a MOL alkuerejét bevetve lépett fel, ha számára előnytelen vagy az állam által nem preferált ügyben akart változást elérni. Az érdekegyezések mellett ezért ezek az ütközések is rányomták bélyegüket a kapcsolatokra. Az államnak így egy nagyon erős partnerrel és egyben küzdőtárral kellett együttműködnie.

Irodalomjegyzék

1993. évi XLVIII. törvény a bányászatról.
1994. évi XLI. törvény a gázszolgáltatásról.
2003. évi XLII. törvény a földgázellátásról.
2007. évi CXVI. törvény a közellátás biztonsága szempontjából kiemelkedő jelentőségű vállalkozásokat érintő egyes törvények módosításáról.
2010. évi VII. törvény egyes energetikai tárgyú törvények módosításáról.
- Az Európai Parlament... 1998: Az Európai Parlament és a Tanács 98/30/EK irányelve a földgáz belső piacára vonatkozó közös szabályokról. *Hivatalos Lap*, 204, 1998. július. 21. 1–12. o.
- Az Európai Parlament... 2004: Az Európai Parlament és Tanács 2003/55/EK Irányelve a földgáz belső piacára vonatkozó közös szabályokról és a 98/30/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről. *Hivatalos Lap*, 176., július 15., 57–78. o.
- Bassola B. – Fehér J. 2010: GVH kontra MOL: lehetetlen küldetés? *Napi Gazdaság*, 2010. július 12.
- Figyelő TOP 200 2011: október, Budapest.
- EU Press 2009: *Állami támogatás: a Bizottság mélyreható vizsgálatot indít a MOL Magyar Olaj- és Gázipari Nyrt. javára foganatosított, bányajáradék megfizetése alóli mentesség ügyében.* IP/09/39. Brüsszel, január 13. Interneten: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/09/39>.
- Európai Bizottság 2005: *Összefonódások. A Bizottság feltételesen jóváhagyja a MOL gázüzletágának E.ON általi felvásárlását.* IP/05/1658. Brüsszel, 2005. december 21. Interneten: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/05/1658&format=HTML&aged=0&language=HU&guiLanguage=en>.
- Európai Bizottság 2010: A Bizottság határozata a Magyarország által a MOL Nyrt. részére nyújtott C 1/2009 (korábbi NN 69/2008) számú állami támogatásról. Brüsszel, 2010.06.09. C(2010)3553 végleges. *Hivatalos Lap*, 34/35, 2011. február 9.
- Európai Unió Tanácsa 2004: A Tanács 139/2004/EK rendelete (2004. január 20.) a vállalkozások közötti összefonódások ellenőrzéséről (az EK összefonódás-ellenőrzési rendelete). *Az Európai Unió Hivatalos Lapja*, 2004. január. 29. Interneten: http://www.gvh.hu/domain2/files/modules/module25/pdf/_jogi_ek_fuzios_jogsab_jo_m.pdf.
- European Commission 2005: *Commission Decision of 21/XII/2005 Declaring a Concentration to be Compatible with the Common Market and the EEA Agreement (Case No COMP/M.3696 – E.ON/MOL).* European Commission, Brussels, 21/XII/2005 C(2005)5593 final.
- European Commission 2008: Mergers: Commission statement on OMV's withdrawal of its notification for the proposed acquisition of Mol. MEMO/08/535, Brüsszel, augusztus 6.
- Gázvezeték-építőt... 2011: Gázvezeték-építőt alapított az MVM. *Napi Gazdaság*, szeptember 6.
- GVH 2004: A GVH megszüntette a megismételt eljárást a MOL árképzésének ügyében. *GVH Sajtóközlemény*, Vj–33/2004/24.
- GVH 2005: A Gazdasági Versenyhivatal álláspontja a MOL gázüzletágának eladásával kapcsolatban. *GVH Sajtóközlemény*, 2005. június 28. Interneten: http://www.gvh.hu/gvh/alpha?do=2&pg=86&st=1&m129_doc=196.
- GVH 2006: *Jelentés a magyar villamosenergia-piacon lefolytatott ágazati vizsgálatról.* Gazdasági Versenyhivatal, Budapest.

- GVH 2010: Versenyhivatali vizsgálat az üzemanyag piacokon. *GVH Sajtóközlemény*, 2010. május 12.
- Hargitai M. 2010: A Fónagy–Podolák-tengely: nemzeti érdekek az energiapolitikában. *Népszabadság*, 2010. július 4.
- MEH 2006: *A földgázpiac*. Interneten: <http://www.eh.gov.hu/home/html/index.asp?msid=1&sid=0&lng=1&hkl=152> (Letöltve: 2008. december 1.).
- MEH 2008a: *Tájékoztató a Magyar Energia Hivatal 2007. évi tevékenységéről*. Magyar Energia Hivatal, Budapest.
- MEH 2009a: *Tájékoztató a Magyar Energia Hivatal 2008. évi tevékenységéről*. Magyar Energia Hivatal, Budapest.
- Mihályi P. 2011: *A magyar privatizáció enciklopédiája*. Pannon Egyetemi Kiadó – MTA Közgazdaságtudományi Intézet. Interneten: <http://www.europe-ltd.com/english/privatization/magyar/125-a-magyar-privatizacio-enciklopediaja?format=pdf>.
- MOL Rt, MOL Nyrt: Éves jelentések.
- MOL 2001: MOL NyRt. Éves jelentés 2000. Budapest
- MOL 2002: MOL NyRt. Éves jelentés 2001. Budapest
- MOL 2003: MOL NyRt. Éves jelentés 2002. Budapest.
- MOL 2005: MOL NyRt. Éves jelentés 2004. Budapest.
- MOL... 2009: *MOL: EU vizsgálat a bányajáradék miatt*. 2009. január 13. Interneten: <http://www.portfolio.hu/cikkek.tdp?k=2&i=108463>.
- Összefonódások... 2008: *Összefonódások. A Bizottság részletes vizsgálatot indít a MOL OMV által tervezett felvásárlása ügyében*. IP/08/397 Brüsszel, 2008. március 6.
- Pató Zs. – Szolnoki P. – Tóth B. 2008: *Gázforrás- és kitermelési szerződés árverési programok hatása a gázpiacok fejlődésére*. Regionális Energiagazdasági Kutatóközpont, Műhelytanulmány, 2.
- Pénzügykutató Rt. 1998: *Magyar Olaj- és Gázipari Részvénytársaság (vállalatelemzés)*. Pénzügykutató Rt., Budapest, kézirat.
- Szabó M. I. 2009: Nagykoalíció egy MOL–MVM-ügyben – Együtt fűtenek be. *Magyar Narancs*, 2009. december 10.
- Szabó M. I. 2011: A Magyar Villamos Művek terjeszkedése – Gázpedálozás. *Magyar Narancs*, 26.
- Vince P. 2009a: Modellváltás a földgázellátásban. In Valentiny P. – Kiss F. (szerk.): *Verseny és szabályozás 2008*. MTA KTI.
- Vince P. 2009b: Vállalatfelvásárlások egy kialakuló piacon. *Közgazdasági Szemle*, LVI, 2009. január, 69–83. o.
- Voszka É. 2003: *Versenyteremtés – alkuval*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Voszka É. 2010: *Mérleghinta. A Magyar Villamos Művek mint nemzeti bajnok*. Pénzügykutató Zrt, 2010. október.